

VOLKENRECHT EN OORLOGSGEBRUIKEN.

(Vervolg van N°. 10, bladz. 573.)

Oorlogszeden en oorlogsnoodzaak.

Men kan zich, om te betoogen dat de strijdende partijen *verplicht* zijn de oorlogszeden in acht te nemen, niet *uitsluitend* beroepen op de moraal.

Niet alleen omdat deze laatste geen absolute verplichting kent gelijk het recht, maar ook omdat zich in den oorlog nog een andere macht doet gelden, die, gelijk een kwade genius, niet ophoudt de moraal te bestrijden en meermalen eindigt met over haar te zegevieren. Die macht is de *oorlogsnoodzaak*. Deze aan de moraal vijandige macht zooveel mogelijk te beteugelen is een schoone taak, waaraan vele edele en kundige menschen hunne gaven en krachten hebben gewijd en nog steeds wijden. Men hoede zich echter voor overdrijving in deze richting, want door overdrijving wordt hier de goede zaak 't allerminst gediend. Men houde vóór alles in het oog, dat alle oorlogshandelingen, op zichzelf beschouwd, met de moraal in strijd zijn en dat dus iedere concessie aan haar gedaan de oorlogshandelingen *beperkt*, terwijl juist het recht van den sterkste, het door overmacht *dwingen* van de tegenpartij, het eenige doel is van den krijg. Terecht waarschuwt LUEDER tegen de »idealistische Bestrebungen," tegen een zekere »hyperhumane Zeitrichtung," die door haar overdreven eischen aan het werk der humaniteit afbreuk doet. »Die Humanität," zegt hij, »darf so viel Berücksichtigung verlangen als es der Krieg und sein Zweck gestatten" (1).

Al kan de *oorlogsnoodzaak* in den oorlog nimmer uit het oog worden verloren, toch is in zeker opzicht het eigenbelang der oorlogvoerenden bevorderlijk aan de humaniteit. Werden toch *alle* middelen zonder onderscheid toegepast met het oog op de onomstootelijke waarheid, dat in den oorlog de macht alleen beslist, dan zou de krijg een zoodanig verwoestend, ja verdierlijkend karakter aannemen, dat zelfs de overwinnaar oneindig meer na- dan voordeelen van den oorlog zou ondervinden.

(1) LUEDER, bladz. 298. Dit beginsel werd ook in de Verklaring van St. Petersburg met de volgende woorden uitgedrukt: »dat de vooruitgang der beschaving tengevolge moet hebben, het onheil van den oorlog zooveel mogelijk te verminderen."

In de eerste plaats zullen de Staten, die op het epitheton »beschaafde» aanspraak willen maken, alle middelen in het werk stellen, die hun ten dienste staan, om de moraliteit hunner soldaten te ontwikkelen. Het beste middel hiertoe is goed volksonderwijs, daar de hedendaagsche legers *volkslegers* bij uitnemendheid zijn (1). Geene Regeering zal dulden, dat door hare soldaten noodelooze wreedheden worden bedreven, dat zij krijgsgevangenen mishandelen, parlementairs opzettelijk neervellen, vreedzame bewoners vermoorden; dat zij plunderen, rooven, uit brooddronkenheid kunstschaten vernielen, enz. De officieren moeten de oorlogsbepalingen naar letter en geest kennen en weten welke oorlogszeden en oorlogsgebruiken algemeene toepassing vinden. Zij moeten er van doordrongen zijn, dat zij, meer nog dan door hun gezag, door hun *voorbeeld* op den soldaat inwerken. »Weit mehr noch als das geschriebene oder gesprochene Wort, wirkt das Beispiel» (VON DER GOLTZ). De verschillende wetgevers moeten in de militaire strafwetboeken zware strafmaxima stellen op handelingen, waarbij de soldaat eigendunkelijk de beginselen der humaniteit in den wind slaat, of gesloten conventies opzettelijk schendt. Door strenge krijgstuicht en goede legerverpleging moet worden zorggedragen, eensdeels, dat de soldaat, wien de eischen der moraal niet voldoende zijn tot nakoming van zijn plichten ten dezen, door dwang daartoe wordt gebracht, en ten andere, dat honger noch gebrek hem voere tot roof en plundering.

Doch niet alleen zullen de Staten waken tegen eigendunkelijke, individueele handelingen der soldaten in den oorlog, zij zullen ook voor zichzelf, dat wil zeggen voor de namens hen handelende militaire bevelhebbers, een grens stellen. Niet alleen het eigenbelang, waarop hierboven werd gewezen, maar ook de moraal doet zich hier gelden. Er zijn toch bepaalde handelingen, die zoodanig indruischen tegen de zedenleer, dat geen beschaafde Staat ze voor zijne rekening zal willen nemen, al mochten zij ook nog zoo bevorderlijk zijn aan het einddoel des oorlogs: het onderwerpen van de tegenpartij aan zijnen wil. Hier verheft de moraal zoo luide hare stem, dat zij zelfs niet door het krijgsumroer en het donderen van het geschut wordt overstemd. Geen beschaafde Staat zal in den oorlog den last verstrekken tot sluipmoord, vergiftiging, woordbreuk, opzettelijke schending van plechtig aangegane verbindtenissen, van conventiën en verdragen. Op geen van deze en dergelijke handelingen zal de stelling van BYNKERSHOEK worden toegepast, dat in den oorlog alle middelen, die tot het doel leiden, mogen worden gebezigd. Toch zijn er nog heden ten dage schrijvers, met name in Duitschland, die, ofschoon bepaald eerlooze handelingen afkeurende, aan de oorlogsnoodzaak een schier onbepaalde macht wenschen te zien toegekend. Vooreerst zij herinnerd aan den brief van VON MOLTKE aan BLUNTSCHLI. Voorts aan

(1) Op de eischen der moraal zijn, met eenige wijziging, de schoone woorden toepasselijk, die het Fransche Manuel bevat, naar aanleiding van de Conventie van Genève: »A défaut d'autre sanction, la garde du traité est confiée à l'honneur de l'armée.»

VON HARTMANN'S *Militärische Nothwendigkeit und Humanität*. Individueele, eigendunkelijke, met de humaniteit strijdige handelingen worden ook door hem veroordeeld (1), doch overigens heet het o. a.: »Nöthig erscheinende Massregeln, Kriegszweck, Kriegsmittel, Kriegsgebrauch der civilisirten Völker — sind alle durchaus relativ aufzufassende, nicht bestimmt zu fixirende Potenzen" (2). Wat men, volgens sommigen, onder deze relatieve opvatting te verstaan heeft, wordt duidelijk uiteengezet door een Duitsch militair schrijver uit onzen tijd, YORCK VON WARTENBURG, den bekenden auteur van het standaardwerk *Napoleon als Feldherr*. Zooals bekend is, liet BONAPARTE in Maart 1799, 2000 Turken, die bij de bestorming van Jaffa krijgsgevangen waren gemaakt, vermoorden, daar hij geen macht genoeg bezat om ze te doen bewaken. YORCK VON WARTENBURG nu verdedigt deze daad met de volgende woorden (3): »Eine schulmeisterliche Geschichtschreibung hat sich über diese That entsetzt und empört, die militärische darf es nicht. Das Heil der eigenen Armee und damit die Möglichkeit, den endlichen Sieg zu erringen, geht allem Anderen vor. War die That zum Heile der Armee nothwendig, so war sie nicht nur gerechtfertigt, sondern es würde es auch ihre Wiederholung in einem zukünftigen Kriege sein und keine Konvention könnte daran etwas ändern. In dem Ausnahmezustande des Krieges gilt kein anderes Wort als: *salus publica summa lex esto*, und der Abschluss von Konventionen kann und soll immer nur so weit binden, als es mit diesem Grundsätze verträglich ist. Immer werden daher in jedem Kriege Fälle vorkommen, wo die Kämpfenden den Wortlaut solcher Konventionen zum eigenen Heile verletzen müssen, die gegenseitigen Anklagen sind dann zwar als politisches Mittel wohl angebracht, eigentlich aber unhaltbar."

Tegen deze zienswijze kan met niet genoeg klem protest worden aangegeekend. Ware het inderdaad geoorloofd weerlooze krijgsgevangenen, die in een eerlijken strijd zijn gevangen genomen, te vermoorden, als men geen macht genoeg bezit om ze te bewaken, dan ware in den oorlog alles geoorloofd. Dan zouden de oorlogen weder hetzelfde karakter verkrijgen als in vroegere eeuwen, doch evenmin als toen zou zulks thans de oorlogen voor goed doen verdwijnen. Wordt zelfs de opzettelijke schending van conventies en verdragen, die met het oog op den oorlog of gedurende den oorlog gesloten werden, in bescherming genomen (4), wat zou dan van de

(1) VON HARTMANN, bladz. 6 en volg. Dit blijkt ook uit de bepaling, die de Schrijver wil in de plaats stellen voor de §§ 579 en 652 van BLUNTSCHLI'S *Rechtsbuch*. HARTMANN'S voorstel luidt: »Tödtung und Schädigung des Feindes, Beeinträchtigung seines Eigenthums gestattet auch der Krieg nur als Folge der kriegerischen Action; militärische Individuen als solche haben die Rechte des Gegners, wie sie ihm an sich in Bezug auf seine Person und auf sein Eigenthum zur Seite stehen, im Kriege ebenso wie im Frieden zu achten" (ibid. bladz. 13).

(2) Ibid. bladz. 18.

(3) *Napoleon als Feldherr*, 2de dr., Iste deel., kap. VII, bladz. 132.

(4) VON HARTMANN wenscht conventies wel geërbiedigd te zien (VON HARTMANN, bladz. 24). Trouwens reeds ST. AUGUSTINUS verkondigde de stelling: *Fides etiam hostibus servanda est*.

oorlogszeden te verwachten zijn, waar toch de moraal in de eerste plaats eischt, dat het plechtig gegeven woord worde gestand gedaan! Gelukkig echter hebben de Staten zelf getoond, dat zij zich door de conventies in den oorlog wel gebonden achten. Waar zij geschonden werden, schreef men zulks aan vergissingen of aan *onkunde* der militairen toe; nimmer werd de oorlogsnoodzaak als reden van de schending opgegeven. De »codificatie» van het Brusselsch ontwerp bleef achterwege, omdat de Staten zich niet wilden *binden*, zij achten zich dus wel degelijk door de gesloten of nog te sluiten conventies zedelijk gebonden. De bestaande Handleidingen van het z. g. »oorlogsrecht», door verschillende Staten uitgevaardigd of geautoriseerd, ademen voorwaar een geheel anderen geest, dan de woorden van YORCK!

De Generaal GEISWEIT VAN DER NETTEN, die in de jaren 1787 tot 1814 actief diende en in dien tijd vele veldtochten medemaakte, huldigt in zijne »Krijgsgebruiken» (opgenomen in *De Militaire Spectator* van 1867) nog eene theorie, die veel overeenkomst heeft met die van YORCK VON WARTENBURG. Evenwel moet niet worden uit het oog verloren, dat GEISWEIT VAN DER NETTEN zijne »krijgsgebruiken» in het *begin* van deze eeuw opstelde. Daarenboven zal uit de hieronder volgende woorden van den Schrijver blijken, dat hij veel minder ver gaat dan YORCK, die *in de tweede helft van onze eeuw* zijne hierboven vermelde zienswijze uitte.

GEISWEIT VAN DER NETTEN schrijft: »Heeft men een groot getal krijgsgevangenen, die onze operatiën hinderen of voor ons gevaarlijk kunnen worden, zoo mag men hen volgens het kriegsregt neêrhouden, ook in het geval ze ons weder ontnomen kunnen worden. Edoch, vóórdat men tot dit verschrikkelijke uiterste overga, neme men de officieren mede en doe hen, voor het aantal onderofficieren en manschappen, hun woord van eer als gevangenen passeeren, zoowel als voor zich-zelven. Dan alleen ga men, uit een *raison de guerre*, tot gezegd uiterste middel over, wanneer men vreezen moet, dat zij de wapenen tegen ons zullen keeren.»

Doch GEISWEIT VAN DER NETTEN stelde zich op het verouderde standpunt dat »men volgens het natuurregt meester van het leven eens overwonnen vijands is.»

Tegenwoordig geldt het beginsel, dat men geen krijgsgevangenen mag dooden tenzij tengevolge van een vonnis van een bevoegden rechter (doodstraf), uit noodweer (wanneer zij weder de wapens opvatten), of *gedurende* hun vlucht. Hen te dooden »omdat ze ons weder ontnomen *kunnen* worden,» is een onmenselijke daad (1), evenzoo, hen »neer te houwen» omdat men

(1) Zie echter ook HEFFTER, § 128. PRADIER-FODÉRE, commentator van VATEL (liv. III, chap. VIII) zegt omtrent de krijgsgevangenen »les tuer, même si l'on était hors d'état de les nourrir ou de les garder, ce serait contraire aux lois de la guerre, et condamné par les principes du droit des gens.» CALVO noemt het dooden van krijgsgevangenen »un crime de lèse-humanité.» BLUNTSCHLI en RUSTOW (Kriegspolitik und Kriegsgebrauch) spreken in het geheel niet over het dooden van krijgsgevangenen anders dan gedurende hun vlucht of bij wederopname van de wapens. Alleen wijst RUSTOW er op, dat in »vroeger tijden» het dooden van krijgsgevangenen soms geschiedde,

vrézen moet, dat zij de wapens tegen ons zullen keeren. Trachten zij de neergelegde wapens weder op te nemen, dan kunnen zij niet langer aanspraak maken op onschendbaarheid. Hij, die krijgsgevangenen heeft gemaakt, moet zelf voor hunne bewaking zorgen; gedurende hun eventueele vlucht mag hij, na waarschuwing, op hen vuren, doch *weerloozen*, die nog niets misdreven, alleen uit *voorzorg* te dooden, is met alle begrippen van menselijkheid in strijd (1). De theorie van VON HARTMANN, dat men krijgsgevangenen met de doodstraf mag *bedreigen*, voor het geval zij trachten te ontvluchten, doch gedurende hun poging weder worden gevat, is, hoe streng zij ook wezen moge, niet met ons eergevoel in strijd. De krijgsgevangene weet dan waaraan hij zich te houden heeft.

Wat echter het dooden van weerlooze krijgsgevangenen betreft, alleen omdat zij anders zouden worden bevrijd, zij gewezen op de woorden van den Generaal DEN BEER POORTUGAEL (2): »Ik blijf dit echter eene daad achten van onmenselijkheid en kwade trouw. Zegt, in zulk alleruiterst geval, tot de gevangenen, dat het in uwe macht stond hen te dooden, maar dat gij gruwet weerloozen te vermoorden en hen daarom vrijlaat, in de hoop dat ook zij, door dit voorbeeld geleerd, de rechtmatige verwachting op wederkeerige edelmoedige behandeling van uwe soldaten in een voorkomend geval niet zullen beschamen.»

De oorlogsnoodzaak geheel buiten beschouwing te laten en alleen aan de moraal het woord te verleen, dit is, gelijk reeds werd opgemerkt, eenvoudig *onmogelijk*. Slechts dit kan en moet worden vooropgesteld, dat de Staten *zedelijk* verplicht zijn zich aan de door hen gesloten conventies te houden en zich te onthouden van handelingen waartegen de moraal zóó luide protesteert, dat ze zelfs de oorlogsnoodzaak het zwijgen oplegt. Dat echter de Staat, die voor die zedelijke verantwoordelijkheid niet terugdeinst, de oorlogsbepalingen straffeloos kan schenden en de moraal met voeten kan treden, vloeit voort uit de omstandigheid, dat *het recht* zich niet kan doen gelden. In elk geval zal moeten worden toegegeven, dat de grens tusschen de onvoorwaardelijk af te keuren en de door de oorlogsnoodzaak beheerschte handelingen moeilijk te trekken is, ook al bestaat omtrent de uitersten geen verschil van opinie. Zelfs moet worden erkend, dat de eischen der practijk voor de verschillende Staten en onder verschillende omstandigheden niet immer gelijk zijn, en hierom wordt, wil men althans eenige zekerheid hebben, in het bijzonder ten opzichte van de verschilpunten, *internationale* regeling vereischt. Doch juist deze is zeer moeilijk te verkrijgen, omdat de Staten zich voor de toekomst niet willen en tot op zekere hoogte

wanneer het bewaken en onderhouden daarvan niet mogelijk bleek. Ook in 1812 werden de krijgsgevangenen van weerszijden slecht behandeld. NAPOLEON liet ze soms dooden; volgens GOURGAUD was echter een opstand onder de Russische krijgsgevangenen uitgebroken.

(1) Zie ook: *Jahrbücher*, Januar 1894. Naar aanleiding van een artikel in de *Grashdanin*, 1893, N°. 69.

(2) *Het Oorlogsrecht*, 2de druk, blad. 172. Verg. ook GUELLE, *Lois de la guerre*, I, blad. 196

ook niet kunnen binden, daar de oorlog vele wisselvalligheden in het leven roept en de oorlogsnoodzaak geen onveranderlijke factor is, die als een bepaald gegeven kan worden in rekening gebracht.

Dat het niet in de laatste plaats de kleine Staten zijn, die bij zulk eene internationale regeling belang hebben, zij hier slechts in het voorbijgaan in herinnering gebracht. Vóór zulk een gemeen overleg echter tot een tastbare uitkomst, tot eene bindende conventie heeft geleid, misleidt men zichzelf, door bepaalde handelwijzen, alleen omdat men ze voor zichzelf goedkeurt, met de vastgestelde oorlogsbepalingen of zelfs met de onbetwiste oorlogszeden gelijk te stellen.

Nu is het echter gebleken, dat sommige Staten (met name Duitschland) zelfs ten aanzien van regels, die met de practijk der laatste oorlogen niet in strijd zijn en waarvan zij in beginsel de wenschelijkheid erkennen, zich toch niet voor de toekomst willen binden, omdat zij het niet onmogelijk achten, dat de oorlogsnoodzaak hen onder bepaalde omstandigheden zal dwingen een andere gedragslijn te volgen dan in die regels wordt voorgeschreven. Ook hieruit blijkt weder duidelijk de grootere beteekenis van het z. g. conventioneele- boven het z. g. gewoonterecht.

Nadat het meer en meer duidelijk geworden was, dat de Conferentie van Brussel (1874) niet de voorloopster was van eene internationale conventie, en dat dus aan het Brusselsch ontwerp, met de daarbij behoorende protocollen, slechts eene theoretische waarde kon worden toegekend, heeft het niet ontbroken aan pogingen om de »wetten en gebruiken van den oorlog'' duidelijk te omschrijven.

In de voorrede van: *Les lois de la guerre sur terre. Manuel publié par l'Institut de droit international* (1880), wordt o. m. gezegd:

»L'Institut d'ailleurs ne propose pas un traité international — qui peut-être serait prématuré ou tout au moins fort difficile à obtenir — mais, tenu par ses statuts de travailler, entre autre choses à l'observation des lois de la guerre, il croit remplir un devoir en offrant aux gouvernements un Manuel propre à servir de base dans chaque Etat à une législation nationale conforme à la fois aux progrès de la science juridique et aux besoins des armées civilisées.»

Dat echter voor iederen Staat eene dergelijke *nationale* regeling belangrijke bezwaren in zich sluit, wie zal dit ontkennen? Wat meer zegt, zulk een reglement of voorschrift heeft slechts een zeer betrekkelijke practische waarde, omdat het gebaseerd moet zijn op wederkeerigheid, welke echter een gemeen overleg der Staten vooropstelt. Wilde derhalve een Staat een nationaal voorschrift omtrent de oorlogszeden en -gebruiken uitvaardigen, dat steeds in elken oorlog geheel zou kunnen worden toegepast, dan zou dit voorschrift zeer onvolledig zijn en, naast de bepalingen van conventies of internationale verdragen, slechts die punten moeten bevatten waaromtrent geen meeningsverschil bij de Staten bestaat. Maar dan rijst de vraag, waartoe zulk een

voorschrift zoude noodig zijn, tenzij men het wenscht te bestemmen tot handleiding bij de theorieën van onderofficieren en minderen.

Indien alle, uit een zuiver humanitair oogpunt, wenschelijk geachte bepalingen geheel samenvielen met het eigenbelang van elken Staat, dan voorzeker ware reeds te Brussel een volkomen overeenstemming verkregen tusschen de zaakkundige afgevaardigden, die allen bezielde waren met den wensch aan de beginselen van humaniteit en beschaving uitdrukking te geven (»Le désir de conciliation dont nous sommes tous animés,» zooals VAN LANSBERGE zich uitdrukte in de commissoriale vergadering van 20 Augustus 1874). Men behoeft echter de protocollen slechts vluchtig in te zien om te bespeuren, dat er door de afgevaardigden te Brussel reeds tal van reserves werden gemaakt, bezwaren geopperd, bedenkingen geconstateerd, enz., enz., ten opzichte van bepaalde punten van het ontwerp, dat ten slotte werd opgesteld. De conferentie te Brussel heeft, door haar negatieve uitkomst, bewezen, dat in vele opzichten geenszins overeenstemming van inzicht of belangen bij de verschillende Staten aanwezig is. *Omnia non pariter rerum sunt omnibus apta!*

»Es kommt» zegt LUEDER »aber für die Fassung einer legislatorischen Bestimmung darauf an, zu ermitteln, wie human sie sein darf, ohne andere Zwecke und Rücksichten zu verletzen, d. h. also, sie in Einklang zu setzen mit den gegebenen realen Verhältnissen» (1).

Dit nu bleek voor de Conferentie te Brussel een te zware taak te zijn, met name wat betreft de strijdvrage bij uitnemendheid: wie als oorlogvoerenden te beschouwen zijn (2), welke de onderlinge verhouding is van den occupator en de bewoners van het bezette gebied, ook wat betreft contributiën en requisitiën. Doch, het is mijn doel niet den ouden, schier tot vervelens toe behandelde strijd over bepaalde punten van het Brusselsche ontwerp weder op te rakelen. Hier zij er alleen aan herinnerd, dat niet alle kleine Staten ten opzichte van sommige punten in dezelfde omstandigheden verkeerden. Hetgeen voor den een meer ellende dan voordeel zou opleveren, kan voor den ander een belangrijke factor van het verdedigingsvermogen zijn.

Is het bijv. zoo zeer te verwonderen, dat de Hertog van Tetuan, afgevaardigde van Spanje op de Brusselsche Conferentie, gedachtig aan de uitkomsten van den guerilla-oorlog van 1809—1812, de woorden uitsprak: »Les traditions locales, les conditions géographiques, le caractère des habitants et jusqu'à son histoire obligent ce pays» (Spanje) »à considérer la guerre défensive comme une guerre nationale, à laquelle devraient prendre

(1) LUEDER, bladz. 300.

(2) Een merkwaardig voorbeeld van begripsverwarring tusschen macht en recht vindt men bij Vattel, *Le droit des gens*, Tome III, § 228, welke getiteld is: »De ce que les particuliers peuvent entreprendre sur la présomption de la volonté du souverain.» Korthedshalve moet ik mij hier bepalen tot eene verwijzing naar de uitgave van PRADIER-FODÉRÉ (1863), waarin eene belangrijke aanteekening van PINHEIRO-FERREIRA op bovengenoemde § is opgenomen.

un part active toutes les forces vives de la nation sans se demander à quel danger elles s'exposeraient" (1) ?

Hoe het zij, ik heb hier slechts willen wijzen op de groote bezwaren aan eene (internationale) »codificatie" van het z. g. oorlogsrecht verbonden. Die bezwaren nu zullen zich m. i. eveneens, zij het dan ook op een andere wijze, doen gelden, wanneer de Staten elk voor zich de »wetten en gebruiken van den oorlog" wenschen te omschrijven.

Het is duidelijk, dat iedere Staat in *zijne* voorschriften elke bepaling kan opnemen die hij goedvindt daarin te plaatsen, maar even duidelijk is het, dat de practische waarde van die voorschriften zal verminderen, naarmate onder die bepalingen er meer voorkomen, waarover door de verschillende Staten niet eenstemmig wordt gedacht. Het groote bezwaar is hier toch: 1°. het gemis van wederkeerigheid tegenover Staten, die (en wel betreffende de punten waarover deze) zich op eene van de tegenpartij afwijkende wijze hebben uitgesproken; 2°. het gemis van eenige zekerheid wat strijdvrage betreft, tegenover Staten, die zich over die vragen *niet* uitspraken.

De eerstgenoemde Staten zullen de bepalingen, die zij wenschelijk en noodig achten en derhalve uitvaardigden, niet veranderen alleen omdat hun vijand andere bepalingen gewenscht oordeelt; hoogstens is het denkbaar dat zij, zich beroepende op het beginsel van wederkeerigheid, hunne voorschriften naar die van hun vijand wijzigen, wanneer zij meenen dat zulks, tengevolge van bijzondere omstandigheden, in hun belang is.

De laatstgenoemde Staten zullen de houding, die zij met betrekking tot de voorschriften huns vijands innemen, geheel door hun eigenbelang laten bepalen. Oordeelen zij de bepalingen van die voorschriften niet in hun belang, dan zullen zij *hun* gedragslijn ook niet daarnaar regelen, volgens de niet te loochenen daadzaak, dat geen Staat zich gebonden behoeft te achten (en allermint in den oorlog) door de voorschriften, die een andere Staat (en allermint hun vijand) heeft verkozen geheel zelfstandig uit te vaardigen. Maakt deze Staat de bepalingen echter zoodanig, dat ze gunstig zijn voor een vijand die zich in de omstandigheden zal bevinden, waarin de Staat die ze heeft uitgevaardigd zichzelf heeft gedacht, dan zal die vijand deze bepalingen toepassen, zich daarbij beroepende op die bepalingen en zijn tegenpartij de woorden toevoegende: »Evenals gij mij en mijne onderdanen zoudt behandelen als gij in mijne omstandigheden verkeerdet, zoo behandel ik u en de uwen."

In dit opzicht zijn de omstandigheden voor groote en kleine Staten geenszins gelijk. De eerstgenoemden kunnen den oorlog onder de meest verschillende omstandigheden voeren. Zullen hunne reusachtige legers zegevierend 's vijands land binnenrukken? Zal de oorlog onbeslist blijven en na enkele

(3) *Conférence de Bruxelles*, bladz. 109. Uitgave GEBRS. VAN CLEEF.

slagen, met afwisselend geluk gevoerd, weder eindigen? Zullen wellicht op het eene gedeelte van het oorlogsterrein hunne strijdkrachten zegevierend optreden en de vijandelijke grenzen overschrijden, terwijl op een ander gedeelte de vijand hun land binnendringt? Of zal overal nederlaag op nederlaag hun deel zijn? Wie vermag op al die vragen een antwoord te geven?

Kleine Staten daarentegen, althans die welker weermiddelen slechts zijn bestemd voor eene verdediging van hun grondgebied, weten nagenoeg zeker, dat een oorlog, waarin zij gewikkeld mochten worden, zal worden gevoerd, hetzij tot handhaving hunner neutraliteit, hetzij tot verdediging hunner onafhankelijkheid. Groote voorzichtigheid is dus voor hen geboden in het omschrijven van de wederzijdsche rechten en plichten van den occupator en de bevolking van het bezette gebied, alsmede in het aangeven van de kenmerken der oorlogvoerenden. Wat bijv. dit laatste punt betreft, kan zonder sophistische interpretatie bezwaarlijk worden ontkend, dat den *niet* onder de oorlogvoerenden genoemden personen, die de wapens voeren tot bestrijding van den vijand en verdediging van hun geboortegrond, door hun eigen Regeering implicite de rechten van oorlogvoerenden worden ontzegd.

Een machtige Staat, die, in zijne voorschriften betreffende de »oorlogsgebruiken,» de rechten van den occupator binnen enge grenzen beperkt, oefent hierdoor op den eventueelen tegenstander, die een deel van het grondgebied van dien Staat heeft bezet, een grooter moreele werking uit dan een zwakke Staat, die geheel dezelfde bepalingen zou decreteeren. De eerstgenoemde Staat toch kan er op wijzen, dat hij, ware de krijgskans hem gunstig geweest, de gematigde gedragslijn zoude hebben gevolgd, in zijne voorschriften aangegeven; den laatstgenoemden daarentegen kan steeds worden verweten, dat hij die beperkende bepalingen alleen uitvaardigde wijl de kans, dat hij ooit als occupator macht oefenen zal, uiterst gering is. Dezelfde redenen, die voor kleine Staten eene internationale overeenkomst het meest gewenscht doen zijn, maken eene nationale regeling voor hen uiterst bezwaarlijk, in sommige opzichten zelfs bedenkelijk.

Kan het dus, na het voorgaande, verwondering baren, dat voornamelijk de kleine Staten zich weinig geneigd toonen om zich, bij gebrek aan internationale overkomst, zelfstandig uit te spreken?

ERNEST LEHR zegt naar aanleiding van het *Manuel* van het *Institut de droit international* o. m. (1):

»Bien que ses auteurs se soient extrêmement préoccupés de tenir compte des exigences militaires et de ne pas se cantonner dans les sphères sereines de la science pure, on pouvait craindre qu'aux yeux des soldats le *Manuel* ne fut encore trop un travail de juristes et que l'application ne leur en parût inconciliable avec les nécessités de leur métier, la guerre dans ses pratiques, étant en somme, de commencement à la fin, la négation du droit selon sa conception vulgaire» (1).

(1) *Revue de droit international*, 1893, No. 4, bladz. 322.

Evenwel zij opgemerkt, dat de Schrijver schijnt te hebben uit het oog verloren, dat het Manuel niet is gezonden aan de Regeeringen om onveranderd door haar te worden ingevoerd, doch om als basis te dienen van nationale voorschriften. Enkele Staten (Nederland, Frankrijk, Rusland en Spanje) hebben reeds officieele of geautoriseerde handleidingen voor het onderwijs hunner officieren in het oorlogsrecht ingevoerd, op de samenstelling of omwerking waarvan het *Manuel* zeer zeker een belangrijken invloed heeft geoefend.

*Het Spaansch-Portugeesch-Amerikaansch Ontwerp van de wetten
en gebruiken van den oorlog.*

Het is mij, naar ik hoop, gelukt in de voorgaande bladzijden den lezer, de bezwaren, welke aan eene afzonderlijke reglementeering van de z. g. oorlogsgebruiken verbonden zijn, weder, zoo noodig, in herinnering te hebben gebracht en tevens te doen uitkomen, dat zulk een officieel voorschrift nimmer volledig zal kunnen zijn, tenzij de Staat die het invoert er niet voor terugdeinst zichzelf, althans zedelijk, te binden zonder op wederkeerigheid te kunnen rekenen (1). Thans rest mij nog een nieuw »Ontwerp van de wetten en gebruiken van den oorlog» te bespreken.

In November 1892 heeft te Madrid onder presidium van Generaal SERRANO ECHARRI een zuiver militair congres plaats gehad, waarop een groot aantal officieren van zee- en landmacht als gedelegeerden van de volgende Rijken vereenigd waren: Spanje, Portugal, Argentijnsche Republiek, Mexico, Guatamala, Chili, Costa-Rica, Peru, Uruguay, Nicaragua, Honduras, Bolivia, San Salvador, St. Domingo, in één woord van alle Spaansch-Portugeesche Staten in Europa en Amerika.

Door genoemd congres werd een ontwerp opgemaakt voor eene »codificatie van het oorlogsrecht» (te land en ter zee). In een officieele Handleiding voor het onderwijs in het »oorlogsrecht» op de militaire scholen (*Cartilla de leyes y usos de la guerra*) heeft de Spaansche Regeering dit ontwerp in zijn geheel opgenomen.

In den aanhef van het ontwerp wordt, onder meer, gezegd (2).

»Le congrès militaire Hispano-Portugais-Américain, réuni à Madrid au *Centro del Ejército y de la Armada*, au mois de Novembre 1892, afin de délibérer sur des réformes dans les lois et usages de la guerre;

»S'inspirant de la nécessité de mettre les fins de l'état de guerre en harmonie avec les sentiments d'humanité et avec les progrès scientifiques et

(1) Dit gemis van wederkeerigheid heft m. i. volstrekt niet onvoorwaardelijk de zedelijke verplichting op, die de Staat door de officieele erkenning van bepaalde regelen, op zich neemt, omdat dit gemis zich lang niet altijd openbaart. Is bijv. Frankrijk niet zedelijk gehouden, de bepalingen omtrent de bezetting, in het officieele *Manuel* vervat, toe te passen als zijne legers een deel van het Duitsch territorium hebben bezet?

(2) Waar aanhalingen uit het ontwerp worden gedaan, zijn deze genomen uit de vertaling van ERNEST LEHR. (*Revue de droit international*, 1893, N°. 4.)

moraux de notre temps". . . . (Volgt de mededeeling, dat het *Manuel* van het Instituut benevens andere daarop gebaseerde werken zijn geraadpleegd en dat de reeds gesloten conventies en declaraties volgens letter en geest in aanmerking genomen zijn) (1).

»Prenant en considération les moeurs, le caractère et l'organisation politique des nations représentées au congrès, ainsi que leurs conditions militaires et topographiques; (Ik cursiveer.)

»Tenant compte des travaux et propositions présentées par les membres et les commissions du congrès;

»Et désirant soumettre à un seul et même critérium les lois de guerres, soit continentales, soit maritimes;

»Adopte les conclusions suivantes, et a l'honneur de s'adresser au gouvernement des nations représentées au Congrès, afin qu'ils leur accordent leur sanction officielle et proposent aux autres gouvernements d'y adhérer."

Zooals wij zagen heeft de Spaansche Regeering hare »sanction officielle" reeds aan het ontwerp verleend.

Het zou ons te ver voeren indien wij het geheele ontwerp, in 80 artikelen vervat, welke over 8 hoofdstukken verdeeld zijn, bespraken. Trouwens, uit den aard der zaak zijn verscheidene bepalingen niet of weinig afwijkend van die, welke te Brussel of te Oxford werden voorgesteld. Dit zal, na hetgeen hierboven werd gezegd, geen nadere verklaring behoeven.

Op enkele artikelen, waarin zich op belangrijke punten een afwijking vertoont van de bepalingen in bovengenoemde ontwerpen vervat of waarin een bepaalde uitspraak wordt gedaan omtrent vage punten, moge hier de aandacht gevestigd worden (2).

Hoofdstuk I. (*Belligérants*.)

Artikel 1. Sont belligérants:

a. Les forces armées de terre et de mer qui constituent les armées d'un Etat;

(1) Opmerking verdient, dat hier staat »Considérant avec attention, dans leur lettre et dans leur esprit, les Conventions et Déclarations de Paris (16 Avril 1856),” enz. . . . Zooals bekend is, hebben Spanje, Mexico en de Vereenigde Staten van Noord-Amerika de Verklaring van Parijs niet geteekend, terwijl die Verklaring hier met name wordt genoemd. Het woord »considérant" (overwegende) heeft trouwens op zichzelf weinig te beteekenen, daar uit het ontwerp zelf moet blijken tot welke uitkomsten die overweging heeft geleid. En dan zien wij vooreerst (Hoofdstuk I, art. 1, d), dat de bemanning van kaperschepen c. q. tot de combattanten kan worden gerekend, terwijl omtrent eenig verbod van kaapvaart niets wordt vermeld. Overigens zij opgemerkt, dat ook de Staten, die de Declaratie van Parijs teekenden, volgens het beginsel van reciprociteit nog altijd bevoegd zijn brieven voor de kaapvaart uit te reiken, als zij gewikkeld zijn in een oorlog met een Staat, die niet tot het genoemde verdrag toetrad en zelf kaperbrieven uitgeeft. Vergelijk de uitdrukking »zonder vergunning van de Nederlandsche regeering" in art. 388 en 389 van het *Wetboek van Strafrecht*. Wat de overige drie punten van de Verklaring van Parijs betreft, vergelijkte men art. 5 en 6 van Hoofdstuk VII en art. 2 van Hoofdstuk VI. Daar Spanje het ontwerp in een officieel leerboek opnam, heeft het dus ten overvloede getoond, dat het drie van de vier punten der Verklaring van Parijs aanvaardt.

(2) Alle spatieeringen zijn van mij. De artikelen zijn hoofdstuksgewijze genummerd.

b. Les milices, la garde nationale, les réserves, les corps-francs ou tous autres mobilisés par les gouvernements *ou ayant fait ouvertement usage de leurs armes sur terre ou sur mer* ;

c. Les équipages des navires et convois qui transportent des troupes ainsi que ces troupes elles-mêmes à bord des navires ;

d. Les équipages des navires marchands auxiliaires de la marine de guerre et destinés soit à la défense navale, *soit à la poursuite du commerce ennemi* (verg. noot (1) bladz. 623) ;

e. Les conseils de défense, en quelque lieu qu'ils se forment, ainsi que leurs délégués et auxiliaires ;

f. Les habitants de *tout pays envahi* qui prennent les armes spontanément et ouvertement pour combattre l'envahisseur, même quand ils n'ont pas eu le temps de s'organiser ;

g. Les habitants d'un pays envahi qui concourent à l'exécution des opérations contre l'envahisseur, d'accord avec les personnes qui dirigent ces opérations.

Eene vergelijking van dit artikel met het Brusselsch ontwerp zal doen zien, dat de kenmerken der oorlogvoerenden hier belangrijk zijn uitgebreid.

Art. 2. Les *insurgés* ne sont pas des belligérants, mais seront considérés comme *combattants* s'ils font usage de leurs armes conformément aux lois de la guerre.

De beteekenis der woorden »insurgés» en »combattants» in bovenstaand redeverband, wordt niet omschreven. Het artikel is vaag, doch de bedoeling schijnt te zijn, dat bewoners van een bezet gebied, die de wapens openlijk voeren, of vrijescharen, die in tijden van revolutie openlijk tegen de Regeeringstroepen strijden, niet als verraders kunnen worden gestraft.

Hoofdstuk II. (*Relation entre les belligérants.*)

In art. 2 worden de bepalingen van de Conventie van Genève (*ook de additioneele artikelen*) en van de Verklaring van St. Petersburg aangenomen.

Art. 6. Le prisonnier de guerre sera toujours protégé par le droit des gens et ne pourra être contraint à des actes contraires, soit à l'honneur militaire, soit à la fidélité qu'il doit à sa patrie et à son drapeau.

In de Brusselsche Declaratie, het Manuel van het Instituut, het Fransche Manuel en het bekende werk van den Generaal DEN BEER POORTUGAEL zijn omtrent krijgsgesvangenen veel uitvoeriger bepalingen opgenomen. In Frankrijk is onlangs weder een nieuw officieel voorschrift omtrent de behandeling van krijgsgesvangenen verschenen (1). Ook in de strafwetboeken van vele Staten komen bepalingen voor, betreffende den rechtstoestand van krijgsgesvangenen. In onze Crimineele Wetboeken niet, daarentegen wel in het Ontwerp Wetboek van Militair Strafrecht, waarin (art. 49) de krijgsgesvangenen voor misdrijven, waartegen in het gemeene recht is voorzien,

(1) Reglt. de 21 Mars 1893; Zie: EDOUARD ROMBERG, *Des belligérants et des prisonniers de guerre.*

en voor bepaalde misdrijven, omschreven in het ontwerp, met Nederlandsche militairen worden gelijkgesteld.

Art. 7. Sont exclus du droit des gens, les individus de toute classe ou condition qui, traites à leur patrie, ou étrangers aux nations en guerre, se livrent à l'espionnage.

Daar wij in het ontwerp geen andere bepalingen omtrent verspieding aantreffen, is het in dit opzicht verre van volledig. Spionnen, die verraad plegen tegen hun vaderland of die niet behooren tot een der oorlogvoerende partijen, worden hier buiten het volkenrecht gesteld! Omtrent de spionnen, die ten dienste van hun vaderland verspieden, wordt niets vermeld.

Ook art. 8 is in zeer algemeene bewoordingen gesteld:

Les généraux en chef des armées règlent les relations entre assiégés et assiégeants selon les circonstances spéciales de chaque cas, les nécessités suprêmes de la guerre et les sentiments d'honneur et d'humanité.

De bepalingen omtrent wapenstilstanden, wapenschorsingen en capitulatiën zijn zeer uitvoerig en volledig, maar wij moeten korthedshalve naar de *Revue* verwijzen.

Omtrent parlementairs bevat art. 16 alleen de bepaling:

Devront être respectés par les forces belligérantes:

a. Les parlementaires;

b. Les émissaires, qui parcourent le pays occupé par l'ennemi, munis d'un sauf conduit qui les y autorise.

De vereischten, waaraan een parlementair moet voldoen, worden niet opgesomd, gelijk dit geschiedt in de art. 43 en 45 van het Brusselsch ontwerp; art. 27, 28 en 31 van het *Manuel*, bladz. 56 en 57 Fransch manuel; *Bhuntschli*, art. 681 en 683.

Hoofdstuk III. (*Relation entre les belligérants et la population civile.*)

Art. 4. Tout bombardement doit être précédé d'un avertissement préalable.

Art. 5. La peine de mort ne sera appliquée qu'en vertu d'un jugement rendu conformément aux codes pénaux qui régissent les nations belligérantes.

Dit artikel is onduidelijk gesteld. LEHR voegt er dan ook terecht de volgende opmerking aan toe: »La disposition est sage en elle-même mais ambiguë en ce que les nations belligérantes peuvent avoir une loi pénale différente. Appliquera-t-on celle du capturé ou du capteur?»

Art. 12 bevat de uitmuntende bepaling:

Il est interdit de prendre des otages.

(Wordt vervolgd.)

Brieven uit Duitschland.

II.

Berlijn, . . . Februari 1894.

Waarde Vriend!

Als vervolg op mijn laatste letteren (1) begin ik om met klem op te komen tegen het begrip, dat sommigen onzer collega's van den Duitschen officier hebben. Er zijn er, die werkelijk denken, dat de »Fliegende" eene »naturgetreue" copie van hem geven. Niets nu is minder waar. Dat er wel eens een »Militärgigerl" onder loopt, zal ik niet loochenen; maar bestaat dat genre bij ons ook niet? eene soort, die behalve in uniform ook nog in politiek hare »gigerl-lusten" botviert?

Dat de Duitsche officieren zich goed kleeden en dat hierop van hoogerhand streng gelet wordt, zult ge toch met mij uitstekend vinden.

Onwillekeurig vergeleek ik de tenue van onze officieren met de hunne. Men hoort wel eens beweren, dat hunne kleeding er zich beter toe leent om netjes gedragen te worden. Ik geloof het slechts gedeeltelijk; onze twee evenwijdige rijen knopen maken voor het oog smal, dat is waar; terwijl de Duitsche eene rij en de twee niet-evenwijdige rijen iemand breeder doen schijnen, dan hij is. Maar de boel zit bij ons dikwijls zoo zakkerig, zoo onverschillig aan het lichaam; men gaat naar zijn kleermaker (niet altijd »first-rate", hoewel hij evenveel geld vraagt), laat zich een jas en broek aanmeten en zegt er bij, dat die zaken toch vooral »gemakkelijk" moeten zitten. Na eenigen tijd komt het pak thuis en als ge den gelukkigen eigenaar er mede op straat ziet loopen, dan zult ge moeten bekennen, dat de kleermaker zich uitstekend van die laatste opdracht gekweten heeft.

Ge ziet, ge voelt het, dat die jas overgemakkelijk zit; die zak met lucht, dien men op den rug onder de jas meent te zien — 't moet heerlijk zijn in zoo'n kiel te loopen; — en dan zoo zonder taille, een chambre-cloack kan niet prettiger zitten; dat kraagje, waarvan de uiteinden aan de voorzijde zoo sans-gêne over elkaar reiken, zoo lekker laag en wijd. Neen amice,

(1) Zie: *Militaire Spectator*, N°. 8, bladz. 474.

het is mogelijk, dat zoo'n kleedingstuk in tijd van oorlog van onschatbare waarde is, maar in het gewone leven, noem ik het eene parodie op eene uniformjas.

En zoudt ge denken, dat die jas duurder zou zijn, als de kleermaker verzocht werd den rug, in de lendenstreek, rond te snijden, enz., enz.?

In ons gilde moet netjes-gekleed-gaan vóór alles eene uiting van plicht en niet van smaak zijn, zooals bij den burger; natuurlijk is overdrijving laakbaar en belachelijk. En dan te zeggen: »wij worden niet ruim genoeg betaald, om ons beter te kleeden,» zie, dat vind ik een pernicious beginsel; men wist toch vooruit, toen men het militaire beroep koos, dat men later slechts een klein traktement zou krijgen. »Noblesse oblige,» in ruimen zin genomen, is bij het uniform-dragen van volle kracht. Of denkt ge niet, dat een korps officieren, dat goed en correct gekleed gaat, zich tegenover den troep en de buitenwereld relief geeft?

O, ik zal niet zeggen, dat het gemakkelijk is onze uniform op den duur netjes te dragen. De gouden band om de pet — aan welke slechts weinige leveranciers een behoorlijken vorm weten te geven en die anders erg leelijk is — en gouden passanten zijn versierselen, die vrij goed staan als zij nieuw zijn, maar spoedig hun frischheid verliezen en geen goede sier meer maken.

De Duitsche linie-officier der infanterie heeft een breeden, vroolijk-rooden, lakenschen band om zijn pet en weinig kostbare, \pm 3 cM. breede, zilveren »Achselstücke» met zwarte strepen, in plaats van onze dure passanten.

Daar hij, zooals ik reeds zeide, in zijn garnizoen geen politiek mag dragen, kan hij ook meer geld aan zijne uniform besteden. De een wil voor den ander niet onderdoen in correct gekleed gaan en maakt men zich in jeugdigen overmoed aan overdrijving schuldig, welnu, dan zijn de chefs daar, om den te grooten ijver te temperen.

Toezicht op de tenue van officieren moet, mijns inziens, evenzoo goed bestaan, als op die der minderen, zij het dan ook met andere middelen. Ik bedoel met dit toezicht niet: kijken of een officier wel die recruitachtige stropdas om zijnen hals draagt, alsof hij eene steenpuist te verbergen heeft, — dan wel halve laarzen, in plaats van bottines uit één stuk draagt. Ik bedoel hiermee, dat als de heeren A., B. en C. dat eigenaardige »je ne sais quoi» van onverschilligheid in hunne kleeding aan den dag leggen, dit aan die heeren gezegd wordt. Of vindt ge het bijv. soms te verdedigen, dat er nog collega's zijn, die — nu wij gelukkig een distinctief op onze burnou hebben — het niet de moeite waard achten den kraag van de overjas sluitend te laten maken, zoodat men bijna verblind wordt door het geflonker van eene dubbele portie sterren?

Welke chef zou eischen, dat een officier steeds met nieuwe kleeding in dienst verscheen? maar is het daarom overdreven, wanneer van hem geëischt wordt, dat hij proper in dienst komt en niet in eene uniform, die doet

denken, dat Tax, Puck of Smousje er een rustig nachtje in zijn mand op doorbracht? Er zijn menschen, die met de meeste zorg — »as a miser does gold,» zooals DAVID COPPERFIELD zegt — elk vetvlekje op hunne kleeding bewaren en dan ook het voorrecht smaken na verloop van een paar maanden met eene aanzienlijk groote verzameling souvenirs van verschillende maaltijden te prijken.

Het Duitsche officierskorps vormt, veel meer dan bij ons, eene maatschappelijke kaste, die het voorrecht heeft, zeer gezien te zijn.

In hunne vormen zijn de officieren onverbeterlijk fatsoenlijk. In het café, waar de, aan de Hannoveraansche rijsschool gedetacheerde officieren hunnen »Stammtisch» hadden, zat op een avond ook een majoor der infanterie, die daar zijn »Abendbrot» gebruikte, dicht bij den uitgang. Toen de heeren tegen 11 uur, na zich in hunne pelsjassen gehuld te hebben, met 2 of 3 te gelijk weggingen, verliet niemand het lokaal, alvorens voor den majoor even halt en front gemaakt en gesalueerd te hebben. Ik dacht achter mijn pot Hackerbräu »dat moest een van ons in de societeit eens doen;» ik geloof dat de man door zijn collega's voor driekwart gek verklaard, of beschuldigd werd met den stroopkwast te loopen.

Dat stramme in doen en laten ziet men in Berlijn algemeen en schijnt eene speciale eigenschap van Pruisen te zijn, meer dan van de overige Staten.

Het is alsof de Duitsche taal en de wijze, waarop deze door beschaafde menschen gesproken wordt, voor een deel oorzaak is van dat »raide» en die correctheid in de vormen. Hier geldt nog meer dan overal elders, dat zuiver Duitsch, met al zijne grammaticale moeilijkheden, den beschaafden Duitscher kenschetst. Vergissingen in naamvallen, in regeering van voorzetsels en werkwoorden komen in de goede kringen bij hooge uitzondering voor. Dat treft mij, die als Nederlander gewend is, dat zijn taal met meer — ja, laten we 't maar »vrijheid» noemen — gesproken wordt. Leggen en liggen hoort men wel eens van elkaar onderscheiden, maar men wordt aangekeken alsof men een pas gediplomeerd hulponderwijzer ware, wanneer men verschil maakt tusschen ruiken en rieken. Ook gaat men bij ons »schaase rijen» en scheldt op de »Maarse» buien, enz., enz.

Men is er in Duitschland op gesteld, dat de officieren plezier houden in hun métier en breekt geen onschadelijke tradities af, maar houdt deze daarentegen met klem hoog, om wrevel en ontevredenheid te voorkomen. Men begrijpt, dat in een vredesleger, met trage promotie, de »geur» er een beetje in moet blijven, om van de officieren niet uitsluitend rijksambtenaren in uniform te maken, die alleen om der wille van het lieve — zij het dan ook weinige — geld hun plicht doen en meer niet.

De Duitsche officier mist dat eigenaardig »goedkoope,» dat 30-cents-bazarachtige, dat sommige menschen in het algemeen zoo in merg en been zit en door de militaire kleeding nog eens zoo sterk aan den dag komt. Ik

geloof, dat hij mij voor een of ander wezen van lagere orde zou aangezien hebben, wanneer ik hem gevraagd had, of hij zich wel eens zonder sabel te voet in het openbaar vertoont, of wel in uniform met eene parapluie geloopt had. O! die parapluie in uniform!!

In het »kgl. Opern-» en »kgl. Schauspielhaus,» den circus RENZ en andere theaters, zaten de officieren uitsluitend op den eersten rang; wien dat niet conveniënt blijft eenvoudig weg of gaat in burgerkleeding voor minder geld zitten; in dat groote Berlijn verliest hij zich toch in de menigte. Ik geef je mijn woord, dat ik onlangs in den schouwburg bij ons, een onzer collega's (wapen of dienstvak daargelaten) in uniform zag zitten op een rang waar men gewoonlijk onderofficieren »met hunne dames» ziet. Zeg nu in 's hemelsnaam niet: »Welnu, wat zou dat?»

Het is waar, dat deze nette manier van uitgaan den Berlijnschen officieren wel gemakkelijker gemaakt wordt dan ons. Op een avond ging ik met een officier der kurassiers, met wien ik te voren in een restaurant gegeten had, naar den circus RENZ. Op vertoon van een biljet, dat hij mij gaf en waarvan hij er 's morgens een paar in het »Waarenhaus für Arme und Marine» (van de »Deutsche Offizierverein») voor 20 Pf. gekocht had, kregen wij voor 4,50 M. eene plaats op den 1sten rang, die voor andere menschen 6 M. kost.

Tijdens mijn verblijf in het casino (waarover ik reeds sprak) zag ik een der heeren eenige plaatskaarten uitreiken voor de opera, welke dien avond gegeven werd; hij noteerde de namen van hen, die er een kregen. Op mijne vraag, hoe men aan die plaatskaarten in het casino kwam, kreeg ik ten antwoord, dat vanwege het »kgl. Opernhaus» en het »kgl. Schauspielhaus» plaatskaarten 1sten rang voor niets aan de officieren uitgereikt worden, wanneer het te voorzien is, dat niet alle plaatsen verkocht zullen worden.

De militaire eerbewijzen, die hier gedaan worden, komen wel wat met de onze overeen, d. w. z., wat het daaromtrent voorgeschrevene aangaat, niet wat de uitvoering betreft!

Het is opmerkelijk met welk eene correctheid hierin door de inferieuren gehandeld wordt. De superieuren schijnen deze weelde zoo gewend te zijn, dat velen het met teruggroeten niet zeer nauw nemen.

Ge moet zien op welk eene wijze hier door eenen mindere gesalueerd wordt! De rechterhand gaat met een spoed omhoog, alsof zij plotseling eene stekende mug aan het hoofd had te verdelgen. Met een schok gaat tevens het hoofd — en niet alleen de oogen — naar rechts of links, terwijl de linkerhand wordt stilgehouden en uitgestrekt. Dit alles gebeurt wel een pas of 8 vóór en blijft zoo ongeveer 5 pas voorbij den meerdere. Juist dat lange aanbouden van het saluut, als de superieur gepasseerd is, geeft het eigenaardig eerbiedige aan den militairen groet.

Het is niet alleen de landmacht, maar ook de marine (er zijn hier vrij veel matrozen en inferieur kader met verlof), die dat stramme in hare houding en kleeding aan den dag legt. Ik zag geen enkele maal een matroos zijne muts dragen, zooals dat bij ons meestal gebeurt, d. w. z., hangende aan het achterhoofd en ongeveer loodrecht met haar bovenvlak op het schedelvlak, in plaats van evenwijdig hieraan. Onze brave en onverzaagde Janmaat moge door zijn meer dan gewoon »sans-gêne» in loop en draai veel aantrekkelijks voor den genre-schilder hebben en tegenover den vijand een kranige vent zijn — eere wien eere toekomt! — een militair oog doen zijn opmarsch en tenue niet aangenaam aan. Over zijn saluut op den vasten wal zullen we maar alleen zeggen, dat het miserabel is. Ik durf dit gerust beweren, daar onze collega's van de zeemacht een en ander volkomen beamen.

De schildwachten dragen in Duitschland hun geweer (zonder bajonet) »over» of »onder den arm» en mogen het alleen in hun schilderhuis afzetten. Die bepaling is gemaakt, omdat men vindt, dat een schildwacht, die zijn geweer bij den voet heeft, minder opmerkzaam is, dan wanneer hij het op eene andere wijze draagt.

Het saluut van de schildwachten bestaat in »presenteeren» en met »geweer-over» stilstaan.

Ik had zoo'n plezier in de wijze, waarop die eerbewijzen verricht werden, dat ik dikwijls aan de overzijde van de plaats, waar een post stond, bleef wachten als ik in de verte een officier zag aankomen. Nauwelijks wordt de schildwacht dien gewaar, of hij gaat met een snellen pas naar zijn plaats, doet met een bewonderenswaardige juistheid zijn handgreep, draait het hoofd naar de zijde van welke de officier komt en wendt dit, naarmate de superieur nadert, meer naar voren en verder naar de tegengestelde zijde, hem steeds aanziende tot hij een pas of 5 voorbij is. Daarna gaat het hoofd weer kort naar voren, vlug wordt het geweer over of onder den arm genomen en de schildwacht stelt zich op zijn gemak, om straks met denzelfden onverdroten ijver zijn saluut te verrichten, zelfs al kan hij op zijn vingers natellen, dat de meerdere hem niet zal opmerken.

Als bewijs, welk een hooge waarde men bij de militaire opvoeding hecht aan het goed uitvoeren van eerbewijzen, diene, dat een schildwacht, die een superieur te laat bemerkt heeft, hierdoor niet ontslagen is van de verplichting om het eerbewijs te doen. Hij moet in dit geval zijn saluut toch brengen, zelfs al is de meerdere reeds voorbij.

Zeg nu niet, schouderophalend, dat hij dit toch niet doet, want ge zoudt u deerlijk vergissen; hij doet het wel; ik heb het meermalen waargenomen.

Ik vraag mij zoo dikwijls af waarom bij ons aan dergelijke zaken zoo weinig blijvende zorg wordt besteed, hoewel de reglementen toch eene stramme uitvoering niet alleen toelaten, maar zelfs aanbevelen, ja eischen.

Het is alsof het bij ons dikwijls geen ernst is met den militairen groet, alsof sommigen zich schamen te moeten salueeren, alsof zij de zaak eigenlijk de reinste flauwe k. . vinden.

Hoe dikwijls ziet men niet, dat de linkerarm vroolijk blijft doorzwaaien of niet uitgestrekt wordt, terwijl de rechterhand treurig en langzaam naar boven kruipt; dat de groet geëindigd is, als de meerdere eerst tenhalve zijn wedergroet verricht heeft, en niet wanneer deze 2 pas voorbij is, zooals voorgeschreven staat; dat de mindere er niet aan denkt van een trottoir af te gaan, als dit wat smal is, zoodat 't mij meer dan eens gebeurd is, dat mijn elleboog dien van den persoon, die mij salueerde, aanraakte.

Ik weet wel dat dit niet-uitwijken op straat niet altijd geschiedt uit ongepastheid, maar dikwijls omdat de minderen het oneerbiedige van dergelijke nalatigheden niet inzien. Dat moet hem geleerd worden, want bij den eenvoudigen burgerman neemt men het zoo nauw niet met de vormen.

Kunt ge de keeren niet tellen, dat een schildwacht werkelijk in snellen gang twee passen uitwaarts van zijn schilderhuis ging staan om u daar zijn eerbewijs te brengen in plaats van op het punt, waar hij zich bevond toen hij u bemerkte?

Vraag dien schildwacht of hij niet weet, waar hij moet staan om zijn eerbewijs te verrichten, en van de 20 keer zult ge 19 maal hooren, dat hij het wel weet. Dan maar straffen, onverbiddelijk straffen? Neen amice; ik geloof, dat straffen op den duur niet het middel is om dergelijke slordigheden te voorkomen. De soldaat moet doordrongen zijn van een geest van stiptheid; de nauwgezetheid, die hem bij het begin van zijn in-dienst-komen geleerd wordt, mag door den tijd niet verminderen. Hij moet weten, dat zijn superieuren hem steeds op de vingers tikken als hij dat akelige *laisser-aller* weer vertoont.

Een paar maanden geleden, ontmoette ik een soldaat (oppasser) — het doet er niet toe van welk wapen — die vier of vijf alles-behalve-dienstpakketten droeg. De vriend draaide zijne oogen zoo'n beetje naar mij en dat moest zijn groet verbeelden; men kon zien dat hij vond, dat ik 't daarmee vandaag nu maar eens doen moest. Daar ik eene andere opinie toegedaan was, hield ik hem staande en vroeg hem, of hij niet wist, dat hij die voorwerpen, die niet in ééne hand gehouden konden worden, moest neerzetten om mij te kunnen salueeren. De man verklaarde met een goud-eerlijk gezicht, dat hij van die bepaling nooit gehoord had. Is zoo iets nu aan te nemen? Immers neen; maar wel, dat er niet de hand aan gehouden wordt, dat men zulke zaken niet belangrijk genoeg acht om er nog eens en weer eens theorie over te houden en den soldaat het gewicht van den militairen groet te leeren beseffen.

Straffen is de hoogste uiting van gezag; het militaire saluut is eene zeer noodige, uitstekende, hooge erkenning daarvan. Erkent gij dit, dan zult ge het toch ook met mij eens zijn, dat die groet klinkklare onzin is, als er regel van gemaakt wordt hem op zoo'n eigenaardig liberale wijze te brengen.

Zie eens als twee gewapende troepen elkaar bij ons passeeren en »hoofd rechts'' gecommandeerd wordt. Hoe goedig draaien zich dan de oogen in de bevolen richting, maar het hoofd, dat volgt slechts tenhalve. Dit is nu toch imperatief »hoofd-'' en niet »oogen rechts!''

In Duitschland daarentegen bestaat het commando »Augen rechts'' of »links'' en daar wordt, behalve de oogen, ook het hoofd in de bevolen richting gebracht en ik kan je verzekeren, dat dit een boel kraniger staat en *geen* parodie op een eerbewijs is.

Eens verplicht in uniform te zijn, bevond ik mij te voet in eene der Berlijnsche straten en ontmoette ik eene aflossing, gecommandeerd door een »Gefreite''. Op een pas of 8 van mij af klonk het »Augen links'' en daar kwamen ze aangemarcheerd, niet alleen met hoofd en oogen in de bevolen richting, maar met den model pas, die op dat commando wordt aangenomen en, door de groote ijzeren spijkers in de laarzen, ferm op het asphalt klinkt. Ik, die meer aan onze goedig-huiselijke eerbewijzen gewend ben, was een oogenblikje bijna met mijn figuur verlegen. Enfin, ik groette terug met een gezicht alsof ik dat »thuis'' ook zoo gewend was. Een pas of 5 voorbij mij zijnde, commandeerde de »Gefreite:'' »Rührt euch, '' waarop de aflossing met den pas, waarmede bij ons altijd gemarcheerd wordt, (behalve in de eerste weken van den recrutentijd) haren weg vervolgde.

Ook schijnt het voor onze brave schildwachten een onbegrijpelijk iets te zijn, dat er eenig verschil bestaat tusschen den handgreep »presenteert 't geweer'' en het erg bedaard brengen van het geweer in de houding van »gepresenteerd geweer.'' Het laatste schijnt de meeste charmes voor hen te hebben; waarschijnlijk door den eenvoud en het flegmatieke, waarmede het geschieden kan.

Soms ziet men nog wel eens een man op post staan (zeer zelden helaas!), die nijdig en kortaf de eerste wijze van doen toepast en zijn eerbewijs, door het geweer over te nemen of af te zetten, ook model eindigt. Wie zal zich hierdoor niet aangenamer aangedaan gevoelen dan door zoo'n slapen, onopgepoetsten handgreep?

En moet nu al die slapheid in exerceeren, salueeren, enz., geschoven worden op het niet-militaire van onze natie, op den korten oefeningstijd, of wat dies meer zij?

Ik zal natuurlijk niet zeggen, dat de buitengewoon korte diensttijd goed doet aan het *zich-soldaat-voelen* van onzen milicien; dat zou onzin wezen. Maar de oorzaak moet toch voor een gedeelte ergens anders schuilen.

Kom maar eens naar eene compagnie kijken, in Juni bijv., als de versche dressuur er nog in zit, als de manschappen nog uitsluitend militaire diensten gedaan hebben. Zet er een officier voor, die slag heeft van exerceeren, en zeg dan eens of dat zonen zijn van zulk eene anti-militaire natie!

Neen vriend; stem maar gauw toe, dat die kerels uitstekend stilstaan, best marcheeren en kranig hunne handgrepen en vuren uitvoeren.

Onze soldaten staan intellectueel per-se niet lager dan de Duitsche, trots het treurige nadeel van geen jongelui uit meer beschaafde standen in de gelederen te zien.

Maar, o wee! spoedig is de tijd daar, dat zij eigenoefening moeten gaan houden in de handgrepen met de dweil, den bezem en andere bajadère-attributen. Adieu! stram exerceeren!

Mogen wij daarom een man te hard vallen, die — omdat zijne collega's, die zoo erg goed geoefend waren (ik heb een man gezien, die, na dat prettige winterverlof, bij het presenteeren van zijn geweer voor zijn bataljonscommandant, zich even bezinnen moest of zijn linker- dan wel zijn rechterhand boven aan het geweer moest zijn!), met langdurig verlof zijn — in sommige garnizoenen van de 4 nachten er één buiten zijn bed doorbrengende, voor uwe sterren niet meer dan zoo'n lodderig, uitgekookt handgriepje ten beste geeft? Het zou, menschelijkerwijs gesproken, onbillijk zijn en daarom saluëert ge hem eenvoudig terug en bedankt hem hierdoor, dat hij voor u zijn geweer op sombere wijze voor zijn buik heeft gebracht en het daarna — als ware het glas — heel langzaam en voorzichtig weer naar beneden laat zakken.

Iedereen, die slordig saluëert, op straat aan te houden is niet te doen; vriendelijk (!) en belangstellend (?) straatpubliek blijft staan, geeft dikwijls eene vleierende, ongevraagde opmerking ten beste aan het adres van den superieur, terwijl het vragen van den naam van den mindere om rapport van hem te maken, dikwijls zoo'n op en neer hollen naar kazerne en plaatsbureau tengevolge heeft, dat men van dergelijke correctieven liefst afziet.

O! ik ben daarvan zelf ook wel eens op opwekkende wijze de dupe geweest! Onlangs zette nl. een schildwacht van een dubbelpost zijn geweer af, toen ik hem een paar pas voorbij was, niet wachtende tot zijn medepost dit ook kon doen. Ik bleef even staan, om hem aan te zien en op deze wijze aan zijn consigne te herinneren. Daar komt een opgeschoten lummel, met een zijden pet-met-lucht scheef op, aangeslungeld en roept mij toe: »och vint, hadt dan be(i)ter geke(i)ken; dat het-ie al lang gedaan», waarbij deze a. s. kiezer voor de Tweede Kamer doelde op het foutieve eerbewijs van den schildwacht.

Dat »aanhouden» op straat levert bijna altijd dergelijke vriendelijke verrassingen op.

Iets wat mij hier in Berlijn ook treft is de snelheid, waarmede de posten afgelost worden. Van dat inblazen van al die consignes zag ik nooit iets; die schijnen de manschappen, alvorens op post te komen, eens en voor goed te vernemen.

Ik heb nooit begrepen waarom men bij ons van sommige schildwachten eischt, dat zij 7 à 8 consignes onthouden. Waarom wordt niet, door de zorg van het plaatselijk commando, naast of in het schilderhuis een papier opgehangen, achter glas en tegen regen beschut, waarop de consignes

geschreven staan. De schildwacht weet die dan te allen tijde (de belangrijkste consignes voor den nacht moeten hem dan gezegd worden) en kan niet, evenals van een lotgenoot, de woede opwekken van den korporaal van aflossing, die 7 consignes wenschte te hooren en er slechts 6 uit den rampzalige kon krijgen. Het 7de luidde: »er mogen hier geen orgels gedraaid worden;” het was midden in den nacht, in den regen en op eene plaats, waar nooit een orgel geweest was en ook nooit komen zou. (Dit is geen mop maar werkelijk gebeurd, met een onzer tegenwoordige collega's).

Zeer goed gezien vond ik het, dat hier (in Berlijn) de bepaling bestaat, dat bij een temperatuur van -5° R. de posten per-se om het uur worden afgelost.

Bij ons is deze regeling aan den wachtcommandant overgelaten, hetwelk het nadeel oplevert, dat de posten afhangen van de meer of minder koukleumigheid van den commandant. Aan alle wachten te Berlijn bevindt zich dan ook een thermometer. Eene kleinigheid, niet waar? Maar toch practisch.

Wat het uiterlijk voorkomen betreft van de troepen in de Pruisische residentie, dit is aanmerkelijk beter dan in andere steden. In Hannover toch zag ik oppassers, die hunne heeren aan den trein brachten in eene plunje, welke zoo slordig, ja vies was, als ik bij ons gelukkig nooit gezien heb.

Omtrent het dragen van buitenmodel kleeding bestaat een bepaling, welke alleen aan onderofficieren en minderen veroorlooft eigen petten, mutsen en witte handschoenen te dragen. De aspirant-officieren en de »Einjährige” dragen echter allen eigen kleedingstukken, doch van model snit en laken. Deze bepaling geldt voor het geheele leger, onafhankelijk van het wapen.

Hiermede, amice, eindig ik mijn relaas. Ik hoop niet, dat ge denken zult, dat ik te optimistisch geoordeeld heb over de zaken, die ik van het militaire wezen in Duitschland zag.

De indruk, dien ik kreeg, is, dat de Duitschers wel degelijk van ons het een en ander leeren kunnen, maar ook, dat wij eene groote menigte zaken van hen geheel of met verstand gewijzigd kunnen overnemen.

Het bekende »n'oubliez pas les détails, ils ne sont pas sans gloire” wordt bij hen in het leger hoog gehouden en waar met zulk een ernst en ongekunstelde toewijding voor de belangen van het vaderlandsche leger wordt gewaakt, is dit zetten van de puntjes op de i's een heilzaam iets.

Geloof mij intusschen,

tt.

W.

HUISHOUDELIJKHEDEN.

(Vervolg van N°. 7, bladz. 448.)

III.

Het is waar, met den aanvang van dit jaar en na dien zijn er eenige *periodieken* bij de Marine afgeschaft, ook is de vastgestelde inzending er van verminderd of vereenvoudigd — de rapporten-*materieel* zijn niet meer noodig, terwijl de *driemaandelijksche* sterktestaten en de buskruitrapporten halfjaarlijks werden, enz. — maar toch, hoewel dankbaar voor de verbetering, er blijft aan boord nog veel te veel te schrijven over. Daarom getracht aan te toonen, dat op den ingeslagen weg veilig nog een heel eindje kan worden afgelegd.

Laat ik daartoe eens nagaan, welke periodieken of andere officieele schriften, zoo ingebonden als niet ingebonden, best misbaar zouden zijn en welke stukken *te* periodiek worden ingezonden.

Vooraf echter stel ik op den voorgrond dat er naar getracht moet worden, ook door vermindering van de afschriften der in te zenden stukken, de administratieve bemoeiingen aan boord zoo beknopt mogelijk, de verzendingen er van zoo eenvoudig doenlijk te maken. Hoe minder tijd en hoofdbreken er aan de papieren behoeft te worden besteed, hoe beter de eigenlijke dienst er bij varen zal, en dus zou ik wenschen, dat men van hoogerhand, er steeds op bedacht was de paperassen zooveel mogelijk te verminderen, en het immer een allerbelangrijkst bezwaar achtte om die ook maar met een enkel stuk, dat niet hoogst noodig was, te vermeerderen. De ondervinding leert het: allergemakkelijkst gezegd is het, dit of dat stuk extra in te leveren, maar het duurt heel wat jaren, voor er toe wordt overgegaan ook maar één overtollig stuk af te schaffen. De Minister, die dat laatste doet, kan dan ook verzekerd zijn van ieders dankbaarheid aan boord, van den commandant tot den jongsten officier toe.

Alzoo geen duplo's en tri-, quadri- of quintuplicaten meer, tenzij, wat de *duplo's* aangaat, voor den divisiecommandant der schepen of den vlootvoogd; ook geen afschriften meer ten behoeve van de verschillende bureaus of voor de verschillende takken van algemeenen dienst.

Het is met die afschriften bij eenzelfde zaak soms eigenaardig gesteld; zoo bijv. zalig degene, die de halfjaarlijksche aanvragen van inventaris-goederen voor zijn schip maakt op de buitenbezittingen, want terwijl zijn collega op Java zit te zuchten tegen de tri- en quadruplicaten, komt hij er op zijn hoogst in duplo af.

Als er ergens gelegenheid is om schrijfarbeid in de puntjes te doen plaats hebben, dan zal het wel dáár zijn, waar alles op schrijven en administratieve werkzaamheid is ingericht, zooals aan de departementen. Aan boord bestaat die gelegenheid oneindig minder, en komt er personeel op de bureaus te kort, welnu de hoeveelheid werkloozen bij pen-arbeid is onrustbarend groot en het meerdere geld, dat een vermeerdering van mindere ambtenaren zou kosten, is licht te vinden op een begrooting van ruim *vijftien millioen*. Veel meer dan *vierduizend* gulden zou het niet kosten, *acht* copiïsten van een *vier à vijf* honderd gulden; en hierdoor zou al heel wat geschrijf *aan boord* tot de geschiedenis kunnen behooren. Ook op de pensioenen, die aan Ministers worden uitbetaald, welke slechts 2 à 3 jaar, en dikwijls nog veel korter, Minister bleven, zou een massa te economiseeren vallen, de hooge bezoldiging in aanmerking genomen die zij vroeger kregen. Dan, dit alles in 't voorbijgaan.

Verder zou ik in het algemeen alle stukken *aan de departementen* (hetzij in Indië of in Holland) rechtstreeks daarheen willen gezonden hebben; d. w. z., ik zou den chef van eene vereenigde scheepsmacht willen ontheffen van de vervelende en totaal nuttelooze bezigheid, om de periodieken na te zien of er eenige controle over uit te oefenen — zijnde dat eerder een uitnemende werkzaamheid voor de bureaus. De pakketten van alle schepen onder het ressort van een chef kunnen natuurlijk zeer goed, voor een geleidelijke of gemakkelijke expeditie, aan boord van het vlaggeschip worden verzameld, maar dat gaan van een paar oogen méér over een arbeid, die zelfs aan de departementen niet hoog wordt geschat — en staat het niet zoo met de periodieken? — acht ik geheel overbodig, ja schadelijk voor den actieven dienst. De divisiecommandant kan zijn kostbaren tijd veel beter gebruiken.

Om te controleeren of er gebeurd is wat geschieden moet, behoeft hij waarlijk de juistheid der cijfers van bijv. buskruit- en schietrapporten, halfjaarlijksche aanvragen, enz., niet minutieus na te gaan. Vindt hij er fouten in, hij zou ze moeten terugzenden, iets dat zijn administratieve beslommingen vermeerdert, of ze verbeteren, wat hem veel tijd kost. En dan nog, de fouten, die wel altijd in periodieken gevonden zullen worden, door de nauwkeurigheid waarmede zij moeten worden opgemaakt, zijn van zoo weinig werkelijk belang, dat waarlijk de allercorrectste rapporten en staten in de meeste gevallen al die moeite niet waard zijn. Administratieve arbeid is goed, maar hij mag nooit ten koste komen van den actieven

dienst; en dat gebeurt — wij durven het gerustelijk beweren — thans nog dikwerf bij de Marine.

Welke periodieken zouden het best kunnen vervallen? Het loont de moeite dit eens in groote trekken na te gaan, waarbij zij opgemerkt, dat voornamelijk het oog is geslagen op de administratie van den commandant in Indië.

Jaarlijks, op den 1sten Januari, zenden de commandanten een opgaaf in van de, in het afgelopen jaar, verbruikte hoeveelheid buskruit en ernstvuurwerken. Totaal overbodig! Immers, waartoe dient dat? Om te weten hoeveel ammunitie, enz., er in den vervolge uit Holland moet worden ontboden om de scheepsmacht te kunnen voorzien? Maar sedert hoeveel jaren zijn die staten al niet ingezonden; zijn er dan nóg geen gegevens genoeg voor het opmaken van den »reisch"? Me dunkt, dan wordt het toch hoog tijd, dat men daarvan eens een denkbeeld krijgt. Bovendien zijn die gegevens uit de gedurende het jaar ingediende buskruitrapporten te verzamelen; daarop komt het gevraagde verbruik voor. Het gekste van alles is evenwel, dat het laatste kruitrapport van het jaar tegelijk met den staat van buskruit en ernstvuurwerken weg gaat.

Wanneer eens nauwkeurig werd nagegaan, voor alle personen en zaken, hoeveel dubbel werk er administratief geleverd wordt, me dunkt dat zou een verblijdende en gewenschte vereenvoudiging kunnen geven. Zoo bijv., om één geval te noemen, moeten de onderofficieren, in het bezit van het brevet van konstabel of konstabelsmaat, tweemaal op één staat worden opgegeven, intusschen zijn die brevetten sedert afgeschafte. 't Is een kleinigheid, zal men zeggen, maar zoo zijn er meer, en veel kleintjes maken één groot.

Evenzoo wordt op den Nieuwjaarsdag — waarlijk geen feestdag in administratieven zin voor den commandant en de meeste officieren — nu reeds sedert vele, vele jaren een zeer uitvoerige staat *plus* een beredeneerd rapport ingediend over de matrozen, speciaal afkomstig van de opleidingschepen, thans *het* opleidingsschip. In A° 1875 werd *de Wassenaar* in dienst gesteld en elk jaar komt er in het jaarboekje een uitvoerig rapport van *alle* opleidingen. Mogen we nu niet aannemen, dat, terwijl we thans 1894 schrijven, het departement weten kan, of de »opleiding van jongens" voldoet of niet voldoet? En zou het dan te veel gevraagd zijn, als wij er op aandrongen de inzending van de bovengenoemde staten en beredeneerde rapporten ten minste voor een tijd eens te staken? Worden zij steeds met dezelfde onctie gelezen als de ernst en de moeite verdienen, waarmede zij aan boord worden opgemaakt?

Bij de jongste marine-begrooting echter is er sprake, een nieuw stelsel van opleiding van onderofficieren en mindere schepelingen in te voeren. Daardoor zou in de eerste tijden, stel *tien* jaar, natuurlijk bijzonder van dit nieuwe stelsel gerapporteerd dienen te worden. Toch willen wij van tevoren waarschuwen, dat dit rapporteeren niet weer ontaarde in een zekere

sleur. Tien jaar is in den tegenwoordigen tijd lang genoeg om te kunnen beoordeelen, of iets al dan niet voldoet.

Een cauchemar voor den commandant is almede de jaarlijksche inzending van de afschriften der *Aanvullings-deviezen*, — en dan van schepen, die al meer dan tien à twintig jaar meeloopen, en waarvan dus de technische en praktische bijzonderheden al sedert jaren en jaren zijn uitgeput; ook moet die inzending nog plaats hebben van typen, die zeker niet meer zullen worden aangebouwd. Hoeveel aanvullings-deviezen zouden er bijv. al niet zijn van *de Koning der Nederlanden*, *de Prins Hendrik* en de kruisers 1ste klasse *Atjeh*, *Tromp* en *Emma*? En altijd moet die stroom nog maar blijven doorloopen! 't Is om te zuchten!

En het invullen van een aanvullings-devies is geen kleinigheid, er gaan heel wat dagen en weken heen met de noodige proeven te doen ten einde alle vragen conscientieus te kunnen beantwoorden, — want naschrijven van den voorganger wil men niet. Het is een dun folio, dat aanvullings-devies, maar toch er zijn heel wat bladzijden in, die natuurlijk nu wel niet allen van boven tot beneden beschreven behoeven te worden, maar die toch heel wat tijd, moeite en inspanning kosten voor men er mede klaar is.

In plaats daarvan zou ik wenschen, dat van een nieuw type schip, gedurende bijv. tien jaar, alle mogelijke gegevens tot verbetering, enz., werden verzameld. De mogelijk verschillende inzichten van de elkander opvolgende commandanten zouden waarborg genoeg zijn, dat de zaken à fond en van verschillende kanten werden bekeken. Maar daarna moesten de aanvullings-deviezen alleen worden ingezonden, wanneer het den commandant door een gansch bijzonder inzicht over een gewichtige aangelegenheid, totaal afwijkende van zijn voorgangers, noodig voorkwam er een in te zenden — anders nooit meer! In den tegenwoordigen tijd is tien jaar óók lang genoeg om te kunnen beoordeelen of een schip levensvatbaarheid heeft, ja dan neen.

Voorts is er bepaald, dat een schip in Nederland voor Indië aangebouwd, zoomede elk schip van het auxiliair-eskader dat in Indië aankomt, aan den commandant der zeemacht aldaar moet indienen, een afschrift van de scheeps-inventaris zooals die in Nederland is vastgesteld!

Hemel, wat een schrijverij! Enkel maar een copie van hetgeen er voorkomt (en dat is veel) in een stapeltje dikke folianten hoog drie à vier dm!

Vrage, ware 't niet veel eenvoudiger, die opgave als drukwerk over de post te bezorgen uit Nederland? Sedert eeuwen is de drukkunst uitgevonden en elke week komt er een mailboot te Batavia?

Een razzia gehouden onder al die *processen-verbaal* van afgekeurde of verloren geraakte inventaris-goederen. Zij moeten worden overgelegd in de noodige afschriften bij de aanvraag om vernieuwing of aanvulling; maar wat beteekenen zij eigenlijk en waartoe dienen zij?

Ik zeg waarlijk niet te veel, als ik beweer, dat er bij ieder, die er iets mede te maken heeft, de grootste geringschatting voor een proces-verbaal bestaat, zelfs bij hen die ze moeten ontvangen. Zou wel ooit iemand anders ze lezen, als degenen die ze het allereerst teekenen, te weten: de commissie die het proces-verbaal opmaakt en den commandant van het schip? Heeft ooit enig proces-verbaal van een afgekeurd zeil, een verloren revolver, een te water geraakt geweer — niet te vergeten de zoo dikwijls tusschen schip en kaai verschwunden sabelbajonetten — of een gebroken thermometer, eenig nut gedaan? Ik weet geen geval, dat, waar nonchalance van wien ook in het spel was, de veroorzaakte schade is vergoed geworden — ofschoon het rijk zich volgens de voorschriften schadeloos kan doen stellen — behalve als de delinquent iemand was van het korps mariniers. Zeer terecht, hoewel het een straffe bepaling is, wordt dat korps comptabel gesteld en komt de waarde van een, zelfs door onachtzaamheid verloren geraakt geweer op het boekje van den schuldige. Geen schipper, officier der wacht, eerste officier of commandant vergoedt een door onachtzaamheid verstikt of uit de lijken gewaaid zeil, of een gebroken tros; de matroos een overboord geraakt wapen of eenig stuk leergoed; geen stuurman of officier belast met het detail betaalt de verwaarloosde vlaggen, de gebroken of weggeraakte zee-instrumenten, lood- of loglijnen — niets van dat alles. Ik erken, in veel gevallen zou het zelfs bezwaarlijk gaan, de schade geldelijk te doen vergoeden, in aanmerking genomen de groote waarde van het verlies en de geringheid van de soldij waarop verhaald dient te worden, doch alsdan zouden er disciplinaire straffen moeten vallen; dit echter in parenthesis. Voor dergelijke maatregelen zou dan het proces-verbaal moeten dienen, waarin de clause, zooals die ook nu voorkomt: «of de verloren of gebroken artikelen, vooral zoo dit zee-instrumenten zijn, door achteloosheid, ruwe behandeling, of door welke oorzaak ook, zijn onbruikbaar geworden en aan wien de zorg daarvan opgedragen was.»

Dat klinkt echter veel barder dan de werkelijkheid is; inderdaad thans doen de processen-verbaal in het geheel geen kwaad, zij zijn *harmlos*; er komt trouw in, dat het niemands schuld was.

Nu, of het een of het ander: de processen-verbaal terdege dienst laten doen en den *schuldige à faire* genomen door betaling of straffe, en dan: »leve het proces-verbaal!» òf, de zaken gelaten zooals zij nu zijn: *ou dit* »verbruikt» *et tout est dit*, en dan: »weg met de papperassen die totaal overbodig zijn, weg met die vellen velijn waardoor de mensch nog maar een keer te meer in de verzoeking gebracht wordt om te jokken.»

Welk commandant zag er niet altijd met een soort van wrevel tegen op, om een marinier van zijn schip te bevorderen of een verdiende onderscheiding toe te kennen, eenvoudig om de groote hoeveelheid schriftuur, welke die akte moet voorafgaan? Een afschrift van het geheele conduite-

boekje van den man moet er o. a. bij, terwijl de bevordering van een matroos, zelfs van een onderofficier met de *twee* laatste kwartalen van het conduiteboekje kan afloopen! En wordt de voordracht van den marinier niet gehonoreerd — iets wat, zoo het bevordering geldt, zeer dikwijls gebeurt wegens gebrek aan vacatures bij het kleine korps — dan kan over *drie*, of over *zes* maanden, dezelfde manoeuvre met het conduiteboekje worden herhaald, want de bureaus zenden de zoo bloedig gemaakte afschriften er van niet terug! En dat inzenden van al dat geschrijf duurt zoolang, tot de man eindelijk is waar hij wezen moet, of heeft wat hem toekomt.

't Is waar, soms wordt er wel eens de hand mede gelicht en door een helder denkend chef van de mariniers alleen genoegen genomen met een latere *aanvulling* van het eerste afschrift van het conduiteboekje — nl. wanneer de marinier binnen het halfjaar weder wordt voorgedragen — maar dat is maar goedwilligheid en verstandige transactie; de bepalingen eischen, dat aan elke voordracht het beroemde afschrift zal zijn toegevoegd.

Waarvoor die moeite, die onnoodige, ja onbillijke omslag? Onbillijk, want als men een matroos 1ste klasse kwartiermeester (korporaal) kan maken met slechts *zes* maanden extract zijner conduite, waarom mag dan een marinier 2de klasse niet tot marinier 1ste klasse bevorderd worden, zonder dat zijn *geheelen* diensttijd nog eens wordt nageplozen? Waarom is men zooveel keuriger op mariniers dan op matrozen?

Dan heb ik, op 't chapter *onnoodige* schrifturen, veel tegen het dagelijks zoo peuterig volgens de instructie invullen van het scheepsjournaal, voor een schip in de haven of op zee; in het algemeen, tegen de vermelding der dagelijksche verrichtingen van een schip waarop niets anders voorvalt dan de gewone zaken, die of zijn voorgeschreven, of vanzelf spreken, of die volgen uit den rooster van werkzaamheden, het bekende *tableau*.

Dag aan dag wordt door *alle* schepen ter plaatse vermeld, hoe of 't weer was en de wind; dat er (n. b. op 't voorgeschreven uur) parade werd gemaakt en wie er gestraft werden (hetgeen ten overvloede nog eens in een apart register wordt geboekt); dat er een inspectie was en welke werkzaamheden er volgden — kortom, de geheele dag wordt in dat dikke boek door elk officier der wacht en op elk schip, tot ieders groote verveling en tot niemands nut of stichting, afgezeurd. En de commandant zou dat verhaal natuurlijk, elken dag met de noodige onctie moeten controleeren wanneer hij niet, zooals iedereen weet, het zich wat gemakkelijker maakte — en terecht — door eens in de maand het zwaarwichtig document onder handen te nemen en het gedachteloos pagina voor pagina te parafeeren. De divisiecommandant krijgt, bij gelegenheid dat hij het schip inspecteert, het journaal natuurlijk ook te zien, om. . . . 't misschien even door te bladeren, en verder? met geen ander doel dan om op een der schutvellen zijn naam te zetten onder de vooraf gereedgemaakte formule: »gezien bij inspectie, enz.»

Al naarmate de officieren der wacht groot of niet groot schrijven, is 't journaal al of niet spoedig vol; en dan? Dan wordt het minutieus bewaard; niemand slaat er natuurlijk een oog meer in; de volgeschreven journalen behooren tot het archief en zijn een lust van kakkerlakken, papiermotten en liefhebbers van muffe lucht. Bij buiten-dienststelling van het schip, worden zij stinkend en wel gedeponeerd, in Indië te Soerabaia, en in Holland bij de directiën in de zeeplaatsen. En wat er dan mee gebeurt, weet ik niet, maar nog langer bewaren zou heusch jammer wezen! . . .

Alzoo, afgeschapt ook dat overschot van onze vroegere grootheid als zee-mogendheid, toen er nog dagelijks wat bijzonders viel te vermelden van elk schip, toen de journalen historische reliquiën konden worden! Thans in de tegenwoordige journalen alleen dat opgeteekend, wat er werkelijk bijzonders is voorgevallen, opdat het geschrevene als authentiek bewijs zou kunnen dienen.

Van een varend, van een oefeningsschip, van »het schip in zee» spreek ik natuurlijk niet; maar ook de *zeewachten* moesten op verstandiger wijze worden ingevuld. Dat de afgelegde route wordt geboekt, spreekt vanzelf; maar al die meteorologische en andere bijzonderheden in de kolommen zijn niet noodig. Voor de eersten bestaat alweer een àpart boek, het meteorologisch journaal, expres voor die observatiën meegegeven; en voor de rest? Nu, *als* er wat bijzonders is kan het ingevuld worden, maar het oude koopvaardij-schip had zijn dagboek of journaal vrij wat practischer ingericht dan de tegenwoordige marine-stoomjournalen met die verschrikkelijke hoeveelheid in te vullen kolommetjes. In dien geest moest men ze nog inrichten; 't is zoo onplezierig na een vermoeiende of vervelende wacht nog eens die overbodige »soep» te moeten inschrijven, wanneer je snakt naar je kooi. Is het niet zoo, officieren der wacht?

Ook die overname in het officiersjournaal van de bijzonderheden der wacht uit het journaal van den machinist, wil er bij mij niet in. Het machinekamer-journaal is toch ook een officieel register, dat door den machinist van de wacht, onder toezicht van den eersten officier en van den chef van de machinekamer, steeds zeer nauwkeurig wordt bijgehouden.

Waarom kunnen dus *beide* boeken niet tegelijk worden overgelegd als het noodig is, waartoe die dubbele boekhouding?

Voor alle zaken, die werkelijk van belang zijn om opgeteekend te worden, heeft men, buiten het journaal, aparte boeken aan boord. Zonderling, het is, of men van hoogerhand hiermede de onbelangrijkheid van het »grootte *scheeps-journaal*» heeft willen teekenen en de interessante zaken aan de vergetelheid, waarin het journaal ze zeker dompelen zou, heeft willen ontrukken.

Wij komen nu aan de periodieken die *te* periodiek worden ingeleverd. Allereerst de *wekelijksche* rapporten; zij konden best *maandelijks* worden

ingediend, bijzondere omstandigheden, als epidemiën, naar zee gaan, uit zee komen en oorlogstijd, uitgezonderd.

Zij dienen daarvoor, dat de chef steeds op de hoogte zou zijn van de bemanning zijner onderhebbende schepen. Zeer goed; maar van groote verplaatsingen, die in de afgelopen week geschieden (dus van groote incompleten in de bemanning), van belangrijke mutatiën (door bevordering bijv.) is hij al op de hoogte, doordat hij ze zelf beval of de daarop betrekking hebbende orders weer van hoogerhand kreeg; en of hij nu eens per week verneemt, dat er enkele manschappen met verlof, in arrest of naar het hospitaal gingen dan wel zich wederom aan boord meldden, dergelijke belangrijkheden zal hij met dezelfde, zoo niet meer attentie, liever eens in de maand dan eens in de week vernemen. Belangrijke bijzonderheden, die hij bepaald weten moet, worden hem toch afzonderlijk gerapporteerd, zooals dood en desertie; ieder incompleetje aanvullen kan en zal hij in de meeste gevallen toch niet, omdat hij niet over veel volk kan disponeeren en er bepaalde tijden zijn, waarop de schepen in Holland in- en buiten-dienst gesteld worden, de detachementen naar Indië gaan en, daar gekomen, over de schepen verdeeld worden. Groote incompleten kunnen dus niet worden verholpen dan op gezette tijden, en is de nood op eenig schip, door onvoorziene omstandigheden, hoog gestegen, dan kan de commandant toch altijd speciaal rapporteeren. Waarom moet alweer voor een mogelijke uitzondering, aanhoudend zooveel geschreven worden?

De *stoomscheepstaten*; konden ook zij niet in gewone omstandigheden, van driemaandelijks, zesmaandelijks worden? Wel zeker, waarom niet; de inspecteur van den stoomvaartdienst zal er niets tegen hebben, als er wat minder papperassen zijn bureau binnenkomen.

Voor een schip van een geheel nieuw type, à la bonheur — mijnentwege in de eerste tijden en als 't noodig blijkt elke maand — maar van die oude, getrouwe, bekende vloothouders jaar in jaar uit nog altijd maar diezelfde hoeveelheid periodiek stoompapier? . . . 't Is terlaloeh (te veel).

Eindelijk, een wenk ter vereenvoudiging, als men wil verbetering, van een enkel belangrijk *imprimé*.

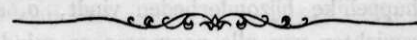
De aanvullings-deviezen zijn op groote schaal en tamelijk wetenschappelijk aangelegd; allerlei vragen worden den commandant voorgelegd, geleerde becijferingen moeten worden gedaan, 17 foliobladen zijn beschikbaar voor het slingeren en stampen van het schip; de gradenhelling van het schip wordt ook niet vergeten — in een woord, het »schip in zee» komt tot zijn volle recht, behalve. . . . de vaart die 't loopt, daarnaar schijnt niemand nieuwsgierig. Wanneer de commandant eens wil nagaan, wanneer zijn schip nieuwe stoomketels heeft gekregen — na den eersten aanbouw natuurlijk — dan zal hij dat in het aanvullings-devies tevergeefs zoeken. »Slecht door

den voorganger of van wege de etablissementen ingevuld", zegt men allicht. Zeker, maar waarom werd aan deze belangrijke aangelegenheid geen enkele bladzijde of geen enkele rubriek gewijd met het bepaalde opschrift daaromtrent, bijv. een van de vele pagina's van het »schip op zee?" Immers alleen de kruisers 1ste klasse zullen die vele bladzijden kunnen verbruiken; andere schepen zijn slechts bij uitzondering »op zee."

Maar zoo gaat het wel meer met voortreffelijke werken; en zoo heeft het mij bijv. altijd bijzonder getroffen, dat men in het beroemde *Memoriaal van de marine* — een kostbaar werk, aangelegd toen de kruisers van het type *Atjeh* werden gebouwd en die er dan ook N°. 1 in voorkomen — wel tal van wetenschappelijke bijzonderheden vindt, o. a. den afstand van het metacenter, de gewichten van alle voorname en minder voorname deelen en onderdeelen van het schip en nog een menigte geleerde dingen meer, die voor de gewone practijk aan boord volmaakt onverschillig zijn, maar dat men er bijv. de opgave van de hoogte van het tuig van een schip als de *Atjeh tevergeefs* in zoeken zal.

O.

DE MODERNE VESTINGSLAG EN DE PANTSERFORTEN.

Toen ik, nu bijna twee jaren geleden, in *De Gids* de hoop uitsprak, dat de stelling van Amsterdam bevrijd zou blijven van de zware pantseringen, welke voor haar reeds waren geprojecteerd, vermoedde ik weinig, dat het denkbeeld der pantserforten zoo snel zou worden losgelaten. Tot heden althans is geen dezer kostbare werken aanbesteed, en zelfs de vurigste voorstanders der zware koepels berusten daarin.

Of vergis ik mij?

Mij schijnt het niet ondienstig hier die vraag te stellen; en waar ik, wars van een personenstrijd, de zaak zoo objectief mogelijk hoop te beschouwen, mag ik toch zeker wel het artikel van den Heer DOORMAN in N°. 9 van *De Militaire Spectator* als uitgangspunt nemen.

»Welken weg,» aldus vraagt de Heer DOORMAN, »zal een vijand, die over moderne aanvalsmiddelen beschikt, inslaan om zoo spoedig mogelijk een, naar de eischen des tijds ingerichte fortentlijn te doorbreken, en welke aanwijzingen geeft zoodanige aanvalswijze den verdediger nopens de te verkiezen inrichting van zijne stelling en de door hem bij de verdediging te volgen gedragslijn?»

»Een naar de eischen des tijds ingerichte fortentlijn!» . . . zonder te muggenziften, mag toch wel worden opgemerkt, dat juist het groote geschilpunt — hetwelk ook in 't bijzonder onze fortificatorische plannen beheerscht — die zoogenaamde eischen des tijds geldt. Voor den aandachtigen lezer van *De Militaire Spectator* behoeft nauwelijks gezegd te worden, dat zeer vermoedelijk door den Heer DOORMAN bedoeld wordt op een versterking door pantserforten, zooals deze voor de Amsterdamsche stelling werd ontworpen, doch dan is door hem als praemisse aangenomen, datgene, wat nog moest worden bewezen. Juister ware het dan ook m. i. geweest de vraag aldus te stellen: »op welke wijze zal een goed toegeruste aanvaller trachten ten snelste onze liniën te doorbreken?» want naar mijne meening zal die aanvaller alles beproeven om — eenmaal met ons in oorlog zijnde — het schrikkelijk drama zoo spoedig mogelijk te doen afspelen. Het zal m. i. voor hem de vraag niet zijn: »welke offers kost mij het pleit?» doch wel:

»hoe bereik ik het snelst mijn doel?» Dit deed mij dan ook in het hierboven bedoelde *Gids*-artikel schrijven: »waar wij heel zorgvuldig de accessen afsluiten door werken, welker verovering den aanvaller een artilleriestrijd van dagen of weken zou kosten, wordt die aanvaller er als vanzelf toe gedwongen — zij het dan ook ten koste van veel menschenlevens — met alle kracht tusschen de forten door te dringen, en overal, zoowel bij nacht als bij dag, naar een zwak puntje te zoeken, dat hij óf door overmacht, óf door verrassing in handen kan krijgen.»

Ik waag het hier mijzelf te citeeren, omdat deze ééne zinsnede het standpunt aangeeft, waarop ik mij bij de beschouwing van den modernen vestingslag plaats, eene beschouwing geheel tegenovergesteld aan die van den Heer DOORMAN. . . . op één punt na. Ook naar zijne meening schuilt in verrassingen het groote gevaar. Nog een stap verder en de krachtige woorden van den Heer KOOLEMANS BEIJNEN: »geen cent meer voor een stuk ijzer of beton, vóór en aler het vraagstuk der levende strijdkrachten is geregeld,» zullen ook door den Heer DOORMAN worden onderschreven, want tegen verrassingen kunnen geen *doode* weermiddelen helpen, het allerminst koepelforten met een paar vuurmonden, en wanneer wij ons ooit veilig mogen wanen achter onze inundatiën, zoo zal onze infanterie hebben te waken tegen overvallingen en *coups de main*. Doch nu komt ook al dadelijk het meeningverschil. De Heer DOORMAN acht een *coup de main* »alleen langs onze accessen mogelijk,» klaarblijkelijk wordt daarbij alleen bedoeld op accessen te land, waarbij ik al dadelijk de vraag stel: is een, niet overal onder vuur te houden inundatie eigenlijk ook niet een acces?

Zal ik nu in geen deele de groote waarde van onze onderwaterzettingen ontkennen, toch meen ik te moeten waarschuwen tegen een al te groot vertrouwen in die hindernissen. Een aanval à la VON SAUER is in onze terreinen niet denkbaar, heet het zeer geruststellend; neen, geen aanval naar de voorbeelden door VON SAUER gegeven; maar wel een *zoodanige*, welke geheel overeenkomt met het gronddenkbeeld van dien generaal. De vreemdeling, die ons ten strijde daagt, zal het traditioneele geschutduel zooveel mogelijk vermijden, want ook hij kan weten, dat hoe eerder hij beproeft de inundatiën over te trekken, hoe minder geschut, hoe minder geoefend personeel hij tegenover zich zal vinden, terwijl — wanneer hij ooit eene studie over het jaar 1672 heeft gemaakt — hij ook kan vermoeden, dat de Hollandsche natie eerst te elfder ure recht wakker zal zijn.

Deze eigenaardigheid zal te sterker uitkomen naarmate wij het stelsel, om ten spoedigste achter de liniën weg te kruipen, meer in toepassing brengen; bovendien leert schier elke bladzijde der krijgsgeschiedenis, dat een verdiger, die zich in een hol nestelt, de mooiste kans om er ooit weer uit te komen, prijsgeeft, terwijl hij daardoor bovendien het moreel zijner troepen ten hoogste benadeelt. Dit hier te moeten aanstippen, zoude ik overbodig hebben geacht, ware het niet, dat de Heer DOORMAN een Fransch kapitein

der genie aanhaalt, om te wijzen op de groote voordeelen aan eene verdediging van het voorterrein verbonden. Moet nu waarlijk een opstel van een Franschman in de *Revue du Génie* onze aandacht trekken, omdat daarin aan den strijd in het voorterrein eene belangrijke beteekenis wordt gehecht? Is dan het »voorschrift voor vesting- en fortcommandanten» een doode letter geworden; werd het ook door den Heer DOORMAN genoemd beleg van Belfort dan niet jaren achtereen op onze wetenschappelijke bijeenkomsten behandeld en in de leerboeken in 't breede omschreven? Zal die Kapitein SANDIER — sterk door het artikel van den Heer DOORMAN — zich eenmaal het recht mogen toekennen te zeggen, dat hij ons leeraarde, hoe wij onze liniën hebben te verdedigen?

Maar waar wij het dan toch eens zijn over het beginsel om het voorterrein te verdedigen, daar waag ik ook al weer onmiddellijk op te komen tegen de meening, dat het niet aangaat eene aaneengeschakelde, met de hulpmiddelen der veldversterkingkunst bevestigde stelling in te nemen, voor zooverre die meening gegrond is op de onderstelling, dat ons daartoe de noodige troepen zullen ontbreken. Eerst baseerden wij onze benooidigde troepenmacht op ons verdedigingstelsel, en daarna onze verdediging op de beschikbare troepenmacht! Gaan wij op die wijze voort, zoo zullen wij ten slotte ons heil moeten zoeken in een enkel fort, waarmede wij de eer der vlag zullen redden; een fortificatorisch duel in den geest der Horatiers en Curiatiers.

Hoe dat zij, het voorterrein hebben wij te verdedigen. De wijze waarop hangt af van de beschikbare krachten, van tijd en omstandigheden, vooral ook van den aard van 't terrein. En in dat voorterrein zal dan de strijd worden aangeboden, dien wij in de laatste jaren *de vestingslag* zijn gaan heeten.

Bij eene beschouwing van dien vestingslag, hebben wij natuurlijk in de eerste plaats te vragen: wat zal de aanvaller doen? Gesteld dat deze zich op de Amsterdamsche linie heeft geworpen, zoo is natuurlijk zijn eenig doel de hoofdstad zelve te bezetten. Gering in aantal zal de krijgsmacht niet zijn, welke zich binnen onze landpalen waagt, tenzij het eene overrompeling geldt, een strategische *coup de main*, die nu eenmaal door ons buiten beschouwing wordt gelaten, omdat die handeling van den — beleefdshalve niet nader aan te duiden — vijand niet netjes zou kunnen heeten, en derhalve dan ook niet verwacht wordt. De diplomatie heeft in deze de taak te vervullen van het civiel bestuur in Indië!

Holland — met besparing van veel bloed en veel rampen — aldus niet kunnende nemen bij verrassing, dwingen allerlei omstandigheden den aanvaller ten spoedigste door te dringen; daartoe is noodig een kolossale overmacht, welke hem — den aanvaller — tevens in staat stelt zoo mogelijk de geheele linie te omsingelen, en in elk geval de geheele strook te bezetten, welke door ons is prijsgegeven.

Zijn eerste streven zal nu zijn ons uit het voorterrein te verdrijven; en met den ernst van dat streven hebben wij bij de verdediging te meer rekening te houden, omdat de aanvaller niet alleen *coûte que coûte* zal beproeven ons op de hielen te zitten, zoodra wij terugtrekken, doch ook een deugdelijke poging zal wagen om tegelijk met ons binnen de eigenlijke linie te komen.

Bij dien strijd om het voorterrein zal het geschut, in de linie opgesteld, zich al dadelijk kunnen doen gelden, doch waarom dit »in den regel zal behooren te worden opgedragen aan kanonnen van 15 cM. opgesteld in pantserkoepels binnen de forten" (*De Militaire Spectator* 1893, N°. 12) verklaar ik niet te begrijpen.

Gaarne doe ik den Heer DOORMAN de concessie als voorbeeld de lijn Haarlem—Velzen te kiezen, waar het aantal geprojecteerde koepels veel grooter is, dan op eenig ander deel der stelling. In die lijn nu zullen 18 kanonnen worden opgesteld om vuur te brengen op een aanvalslinie van 10 KM. lengte. Aangenaam zullen zij het den aanvaller niet maken, doch wat zullen zij ten slotte vermogen? Bij den strijd in het voorterrein kunnen zij *helpen*, meer niet, en wordt nu betoogd, »dat het kaliber der vuurmonden voor een deel kan vergoeden, wat aan het aantal ontbreekt," ik voor mij heb liever twee kleintjes dan één groote.

Hoe zal men dan aan een krachtige artillerieverdediging komen, als men die gepantserde vuurmonden uit de forten wegneemt, vraagt de Heer DOORMAN, en het antwoord daarop kan m. i. luiden: uit het tusschenterrein, dat — zoolang wij het voorterrein nog bezet hebben — door den aanvaller toch waarlijk niet op zoodanige wijze onder vuur kan worden genomen, dat vuurmonden alleen in koepels veilig zouden zijn. Zeer zeker moeten die, niet in koepels opgestelde vuurmonden »tegen eene ontijdige vernieling" en de manschappen »tegen het spoedig buiten gevecht stellen worden gedekt," maar daartoe moet de verdedigende artillerie snel optreden, snel kunnen vuren en zoo bewegelijk mogelijk zijn. Dreigt de aanvaller ons met zijn mobiel geschut, wij kunnen althans in de eerste periode over veel meer middelen beschikken om het geschut snel te verplaatsen, dan onze tegenpartij, en waar wij nu van deze veronderstellen, dat hij in onze terreinen zoovele goede opstellingen voor zijne vuurmonden kan vinden, daar zullen wij — gebruik makende van de nieuwere technische hulpmiddelen, welke wij in voorraad kunnen hebben — toch ook nog wel een plekje vinden. De Heer DOORMAN zelve gelooft dit mede, immers in zijn vorig artikel (*De Militaire Spectator* 1893, N°. 12) schreef hij: »Het tot zwijgen brengen van de aanvalsbatterijen dient, naar het ons voorkomt, opgedragen te worden aan met korte kanonnen en mortieren van 15 cM. bewapende tusschenbatterijen," doch wanneer nu die tusschenbatterijen daartoe in staat zijn, waartoe dienen dan toch die zoo gewenschte koepelforten?

Maar zullen onze tusschenbatterijen zoo zwaar bewapend moeten zijn; zal de aanvaller — naarmate het voorterrein krachtiger en langduriger wordt

verdedigd — ook zooveel zwaar geschut te meer in batterij brengen? Ik geloof het niet; m. i. zal hij veeleer alles wagen om ons terug te drijven, en zijn wij eenmaal gedwongen het voorterrein te ontruimen, zoo zal die handeling zeer moeilijk en gevaarvol wezen; — ja, ik geloof haar zelfs voor de meeste gevallen onmogelijk in den geest als de Heer DOORMAN aangeeft. Naar mijne meening zal zij in hoofdzaak alleen gedurende den nacht kunnen geschieden, want de wegen, waarlangs de onzen zullen terugtrekken, zijn noch veelvuldig noch breed; en terwijl wij bij die gelegenheid den sterk opdringenden aanvaller niet onder vuur kunnen nemen uit vreeze van op eigen troepen te vuren, zal deze de schoone kans niet laten voorbijgaan om — terwijl hij in het verlengde van het acces stelling heeft genomen — de terugtrekkende tegenpartij voor een groot deel in den rug te bestoken. Dit wijst als vanzelf op de omzichtigheid, waarmede wij bij de verdediging van ons voorterrein moeten te werk gaan, waarbij wij nooit mogen vergeten, dat onze positie in dat voorterrein — met een inundatie in den rug en zeer smalle, langgerekte terugtochtswegen — bijzondere voorzorgsmaatregelen en heel veel beleid noodig maakt.

Zal nu na de ontruiming van het voorterrein de zoogenaamde artilleriestrijd aanvangen? Ik geloof het niet, althans geen geschutduel op historischen grondslag. Zal de aanvaller beginnen met de verdedigende artillerie eerst *volkomen* tot zwijgen te brengen, terwijl hij kan en moet weten, dat wij ons lichter geschut *intact* hebben gehouden om de aanvalscolonnes te bestoken? nogmaals — neen; want m. i. zal een ondernemende vijand veeleer beproeven om bij duisternis een gedeelte van de linie te forceeren, en daartegen helpen geen koepelforten. Ook hier moet de groote kracht van onze verdediging gezocht worden in een oordeelkundigen bewakingsdienst en een goed in de hand gehouden infanterie. Uitstekende verbindingswegen achter de linie, maskers en licht, snelvurend geschut zijn daarbij onwaardeerbare hulpmiddelen; terwijl offensieve handelingen — gelijk ook de Heer DOORMAN wil — het moreel van de troepen zullen verhoogen.

Begrijp ik het goed, dan zullen volgens den Heer DOORMAN, de koepelvuurmonden slechts moeten dienen om in de *eerste* dagen den geschutstrijd met den vijand aan te binden, nadat zij »de aan den geschutstrijd voorafgaande handelingen des aanvallers» (*De Militaire Spectator* 1893, bladz. 737) hebben belemmerd. Alzoo zouden ook die koepelvuurmonden ons slechts tijdelijk van nut kunnen wezen en juist dan in den steek laten, als wij de vijandelijke colonnes onmiddellijk vóór de stelling zien, want onvernietbaar zijn ook die vuurmonden niet, verplaatsbaar al evenmin. Nu evenwel aannemende, dat van geen eigenlijken geschutstrijd sprake zal wezen en het koepelgeschut alzoo tot het laatste moment bruikbaar blijft, rest de vraag, in hoeverre een paar kanonnen van 15 cM. (per fort) in staat zullen wezen om een langs de geheele linie met overmacht optredenden aanvaller — die niet zoo dom is om bij daglicht de accessen over te gaan — veel ontzag

in te boezemen. Zullen die zware vuurmonden het den aanvaller ook al over enkele kleine gedeelten van het aanvalsfront zeer onaangenaam maken, de stormvrijheid van het eigen fort kunnen zij niet veel vergrooten; zij zullen zich diensgevolge in hoofdzaak moeten bepalen tot het ondersteunen van nevenliggende werken, hoe ook de Heer DOORMAN in zijn vorig artikel (*De Militaire Spectator* 1893, N°. 12) ietwat den draak heeft gestoken met steunpunten, die zelf steun behoeven, daarbij vergetende, dat o. a. het gebastioneerde stelsel geheel berust op onderlinge ondersteuning der verschillende deelen, terwijl onze werken in de liniën tot op zekere hoogte de bastions van die linie vormen. Bij die ondersteuning der steunpunten verwacht ik evenwel meer van zijdelings opgesteld geschut (bijv. van lichte pantsers) dan van 15 cM. kanonnen, welke vuur moeten brengen op afstanden van 2000 tot 3000 M., — en aldus kan ik ook in dit opzicht niet gelooven aan de groote waarde der pantserkoepels.

De technische volmaaktheid der koepels laat ik daar, al wordt het vertrouwen in het mechanisme niet verhoogd, wanneer ik den Heer DOORMAN hoor beweren (*De Militaire Spectator* 1893, N°. 12): »mechanische waarschuwingmiddelen wenschen wij niet; het is toch opmerkelijk, hoe dikwijls juist in de meest ongewenschte oogenblikken stoornis in de werking van dergelijke toestellen intreedt.» Een machine is nu eenmaal een machine, de koepels hebben slechts op het proefveld hunne bruikbaarheid kunnen bewijzen en de gemachineerde pantserscheppen stemmen in deze tot voorzichtigheid. Ook zal ik ditmaal niet wijzen op de eigenaardigheid, dat indertijd voor de geheele stelling van Amsterdam koepelforten zijn geëischt, terwijl voor het oostelijk front (Muiden—Hinderdam), dat dan toch wel het meest bedreigde kan heeten, geen pantseringen schijnen te zijn ontworpen.

Ten slotte nog slechts dit: wanneer men voor onze liniën koepelforten eischt, zoo dient te worden aangetoond, dat de taak der gepantserde zware vuurmonden niet door andere kan worden overgenomen, of wel dat zij onmisbaar zijn. Is dat bewijs niet te leveren, zoo zijn de pantserforten vanzelf veroordeeld, eensdeels omdat zij zoo kostbaar zijn, anderdeels omdat de vernieling van dergelijke weermiddelen het moreel grootelijks schaadt.

Gaarne laat ik mij overtuigen, doch de Heer DOORMAN houde mij ook nog deze opmerking ten goede, dat ik in zijn beide laatste artikelen van *De Militaire Spectator* te vergeefs naar eenig bewijs heb gezocht.

A. N. J. FABIUS.

Amsterdam, 17 September 1894.

De krijgsgeschiedenis van Indië en het onderzoek der archieven.

In de vergadering, welke den 8sten Maart 1858 door de afdeeling voor Taal-, letter-, geschiedkundige en wijsgeerige wetenschappen van de Koninklijke Akademie van Wetenschappen gehouden werd, deed de Heer W. J. KNOOP, die nog geen jaar het lidmaatschap bezat, reeds een voorstel, »streckende om de afdeeling te doen besluiten, ten einde tot eene betere kennis der *krijgsgeschiedenis* te komen, een onderzoek in 's Rijks archief en andere verzamelingen, naar belangrijke stukken en oorkonden uit te lokken (1).” In diezelfde vergadering werd besloten, het voorstel in handen eener commissie te stellen, bestaande uit de Heeren BOSSCHA en BAKHUIZEN VAN DEN BRINK.

Voordat de commissie haar rapport indiende, kwam het voorstel nogmaals in de afdeeling ter sprake (12 April 1858); bij die gelegenheid nam de Heer MILLIES het woord, om de wenschelijkheid te betoogen, »dat men bij het bijeenverzamen der bouwstoffen voor de Nederlandsche krijgsgeschiedenis vooral ook (2) mocht bedacht zijn op hetgeen tot 's Lands overzeesche bezittingen (2) betrekking heeft.” Hij achtte dit dubbel nuttig, naardien de officieele stukken, tot dat gedeelte onzer krijgsgeschiedenis behoorende, niet algemeen toegankelijk zijn en vroeg: »of de Heer KNOOP dat onderwerp ook in zijn voorstel betrokken wilde hebben.” Deze verklaarde daarop, dat dit onderwerp *zonder twijfel* binnen den omvang van het door hem voorgedragen onderzoek behoorde.

De voortvarendheid, door den voorsteller en de afdeeling getoond, bezielde ook de commissie; in Juni toch bracht zij reeds een rapport uit. Daarin wees zij er op, dat reeds belangrijke bijdragen voor de krijgsgeschiedenis van ons land verschenen waren, waartoe »de echte, ook minder algemeen toegankelijke, oorkonden” geraadpleegd waren; zij gaf een overzicht van de bronnen en bouwstoffen voor de *Nederlandsche krijgsgeschiedenis*, welke te harer kennis

(1) Zie voor deze en verdere aanhalingen a. a. z. de Verslagen en Mededeelingen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen, afdeeling Letterkunde. Jaargangen 1858 en 1859.

(2) Wij cursiveeren.

gekomen waren, en kwam tot de gevolgtrekking, dat de arbeid, door den Heer KNOOP gevraagd, te groot was voor de krachten der Akademie, »die niet bij magte is de arbeiders te leveren, de arbeiders te beloonen en den volbragten arbeid zonder groote opoffering ter markt te brengen,» zoodat deze door het Departement van Oorlog tot stand zoude moeten komen. De commissie stelde dan ook ten slotte voor, aan Zijne Excellentie, den Minister van Binnenlandsche Zaken, te verzoeken, zijnen ambtgenoot van Oorlog in overweging te willen geven, bij zijn departement eene historische afdeeling op te richten, zooals die te Parijs bij het Dépôt général de la guerre bestaat.

En de krijgsgeschiedenis van Indië? Zij was in het rapport niet vergeten, maar terzijde geschoven.

De commissie zeide daaromtrent, waar zij op de verschenen verdienstelijke werken wees: »Ja, wanneer, volgens het voorstel van een ander onzer medeleden, ook de krijgsbedrijven onzer landgenooten in onze bezittingen buiten Europa in het bestek moesten worden opgenomen, dan zouden wij niet aarzelen de werken van den Hertog van SAKSEN-WEIMAR en van de Heeren DE STUERS, VAN RIJNEVELD, WEITZEL en NETSCHER in uwe herinnering te roepen.» Maar de commissie nam dat voorstel van den Heer MILLIES niet in haar bestek op. Daarom kwam deze nogmaals op het belang der krijgshistorische onderzoekingen voor Indië terug en vond daarbij een medestander in den Heer ACKERSDIJCK, die meende, dat het streven moest wezen, ook bij de Departementen van Marine en Koloniën eene historische sectie tot stand te brengen.

De Heer VAN DEN BRINK, lid der commissie, antwoordde, dat het gewaagd zou zijn het onmetelijke veld der overzeesche krijgsgeschiedenis te betreden, omdat alleen aan het voorloopig onderzoek naar de bronnen wel een twee- à drietal jaren besteed zou moeten worden, en hij vreesde, door nog grootere uitbreiding aan het ontwerp te geven, de uitvoering daarvan onwaarschijnlijk, zoo niet onmogelijk te maken.

Het voorstel ACKERSDIJCK, in stemming gebracht, verwierf desniettemin bijna de meerderheid; 11 tegen 12 stemmen.

Arme koloniale krijgsgeschiedenis! Omdat gij een te ruim veld oplevert, besloot men u in duisternis, in stof bedolven te laten. Troosteloos verschiet! het veld wint in omvang, de reden om het niet te ontginnen wordt dus met elk jaar klemmender!

Dat zij beter verdiende, verklaarde de commissie zelf volmondig, maar aan het succes der onderneming werd gewanhoopt.

Hoewel wij de meening deelen: »liever een half ei dan een leegen dop,» betreuren wij toch zeer die uitspraak der afdeeling van Juni 1858. Als er een kansje bestond, had het gewaagd moeten worden, de uitslag kon zoo veel schoons opleveren. Terecht zeide de Heer MILLIES, dat vooral de geschiedenis van Indië behoefte heeft aan meer nauwgezette, aan krachtiger gesteunde studie dan tot heden mogelijk was. Dit o. i. niet alleen omdat de

officieele stukken, welke daarop betrekking hebben, minder algemeen toegankelijk zijn, maar ook, omdat de vruchten dier studie, zoowel uit een historisch als uit een krijgskundig oogpunt beschouwd, practisch van grooter gewicht kunnen zijn.

Uit een zuiver wetenschappelijk, historisch oogpunt, want:

1°. is het gevaar voor vernieling der documenten in Indië veel grooter dan hier te lande; de tand des tijds knaagt daar geweldig, het gevaar voor verbleeken van den inkt, voor invloed van schimmel, voor slechte onoordeelkundige behandeling, voor brand ook, is veel grooter; uitstel vermeerderd dus in hooger mate de kans dat schatten verloren gaan;

2°. is in Indië, uit den aard der zaak, het aantal mannen, die lust en tijd hebben om uit *eigen beweging* de archieven te doorzoeken, veel minder talrijk dan in Nederland; lust moet dus aangewakkerd, tijd en gelegenheid moeten geschonken worden;

3°. de krijgsgeschiedenis van het vaderland vindt in Europa, soms in die van bondgenooten, steeds in die der tegenpartij, een toetssteen, eene aanvulling, welke wij voor de krijgshistorie van Indië in diezelfde mate schier overal, en in de meeste gevallen zelfs te eenenmale missen; waar in Indië dus een stuk onleesbaar wordt of verloren raakt, is de schakel oneindig veel moeilijker, ja vaak in het geheel niet meer terug te vinden.

Wij zeiden ook: van grooter gewicht uit een krijgskundig, uit een zuiver practisch oogpunt, want:

1°. heeft de vijand, die in Indië tegen ons optreedt, evenals zijne wijze van krijgvoeren, in den loop der tijden veel minder gedaanteverwisselingen ondergaan dan de Europeesche legerscharen en hare wijze van handelen. De lessen, welke de Indische krijgsgeschiedenis vroeger gegeven heeft, zijn dus van meer gangbaar gehalte gebleven. Voegt men daarbij, dat ons leger in »den Oost» bijna onafgebroken ergens in actie is, zoodat de krijgskundige schatten, welke opgedolven mochten worden, wellicht spoedig aan de krijgvoering ten bate kunnen komen tot roem van het leger en tot wel van het vaderland, dan zal men erkennen, dat den geschiedvorschcr daar een werkkring wacht, zeker niet minder schoon en nuttig dan waar hij zich bepaalt tot de krijgshistorie van Nederland;

2°. de theorie van den oorlog, welke op de feiten als voornaamsten grondslag bouwt, zoekt leering waar zij *vertrouwbare* gegevens vinden kan. Wie in Nederland de oorlogvoering voor Europeesche toestanden bestudeeren wil, wordt, wijl ons vaderland sedert vele jaren van krijgsoervaring verschoond bleef, vanzelf buiten de grenzen onzer geschiedenis verplaatst. De oorlogen der laatste 50 jaren geven de voornaamste bronnen voor zijne studie, en de boeken van vreemde geschiedvorschers hebben hem de stof bereid, welke hij derhalve niet meer uit de archieven behoeft op te duiken. Hoe geheel anders is dit weer voor de theorie van den oorlog in onze overzeesche bezittingen. Andere landen kunnen bij onze koloniale geschiedenis ter school

komen, meer wetenswaardigs dan onze eigen geschiedenis geeft, biedt echter voor onze krijgvoering in Indië geen historie van eenige kolonie. Het gemis aan eigen vertrouwbare bronnen is dus niet te vergoeden door het bestudeeren van vreemde werken. De wetenschap der oorlogvoering in Indië moet geput worden uit bronnen, welke slechts kunnen opborrelen uit de ondervinding, die voor een groot deel nog verborgen ligt in de archieven.

Deze argumenten zijn in 1858 niet doorgrond of zetten toen niet voldoende klem bij.

De Minister van Oorlog betoonde, 15 dagen na ontvangst van het rapport der afdeling »letterkunde», reeds zijne groote belangstelling in de zaak, maar de uitkomst voldeed ten slotte, ook voor Nederland, geenszins aan de verwachting van de Koninklijke Akademie van Wetenschappen. Een stelselmatig onderzoek der bronnen bleef achterwege. *Voor Indië werd niets gedaan!*

De quaestie kwam, ongeacht de groote voortvarendheid bij den aanvang getoond, tot stilstand en geraakte, als het ware, in vergetelheid.

Nu en dan verschenen wel bijdragen tot de krijgshistorie van Nederland en zijne koloniën, ook vonden eenige schrijvers tijd en lust om oude folianten uit de archieven te doorsnuffelen en bezorgde ons dit zelfs zeer verdienstelijke bronnenstudiën, maar het bleven ontdekkingstochten op kleine schaal. Sedert 1892 is eene belangrijke verbetering tot stand gekomen, voornamelijk dank zij het onverpoosd streven van den Luitenant-Kolonel DE BAS. Verschillende officieren arbeiden, op meer stelselmatige wijzen in meerdere archieven, voor de krijgsgeschiedenis van Nederland. Dat deze werkzaamheden echter nog geen bevredigende uitkomst geven, blijkt uit de omstandigheid, dat dezelfde afdeling »letterkunde» van de Koninklijke Akademie van Wetenschappen, welke in 1858 de zaak ter hand nam, thans, na den stand der quaestie opgenomen te hebben (en waarschijnlijk, zij het al indirect, in verband met den Heer DE BAS), tot de conclusie komt, dat de ingeslagen weg niet de beste is. De commissie toch, in de buitengewone vergadering van 9 April 1894 aangewezen en gevormd door de Heeren Hoogleraren P. L. MULLER en P. J. BLOK, komt tot het volgend eindvoorstel: »De commissie heeft dus de eer voor te stellen, dat deze afdeling der Akademie zich wende tot den Minister van Oorlog, met het dringend verzoek eene krijgshistorische afdeling bij den generalen staf te willen oprichten overeenkomstig het voorstel, indertijd door de Heeren BOSSCHA en BAKHUIZEN VAN DEN BRINK gedaan, en de denkbeelden, in hun uitvoerig rapport en in het thans ingediende nedergelegd» (1).

(1) Zie de Verslagen en Mededeelingen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen, afdeling Letterkunde, 1894; en *De Militaire Spectator* 1894, N°. 7, bladz. 429 e. v.

Na 36 jaren is het verzoek van Generaal KNOOP dus weer herhaald, heeft de zaak weer dezelfde belangstelling opgewekt. Laat ons hopen, niet met hetzelfde gevolg.

En de krijgsgeschiedenis van Indië? Ook ditmaal is zij door de commissie van rapporteurs der afdeling »letterkunde» niet vergeten, maar ook ditmaal is zij terzijde geschoven. De Heeren MULLER en BLOK zeggen in hun rapport: »Ook in Nederlandsch-Indië, welks krijgsgeschiedenis — wij noemen de namen VAN REES en KIELSTRA, die met vele andere vermeerderd zouden kunnen worden — sedert geruimen tijd in hooge mate de aandacht van deskundige onderzoekers heeft getrokken, is thans door het legerbestuur de wenschelijkheid van wetenschappelijken arbeid op dit gebied ingezien en zijn reeds de eerste schreden in deze richting gedaan: weldra zal een belangrijk werk over den opstand van DIEPO NEGORO, samengesteld door een officier van het Indische leger, naar men verwachten mag, het licht zien» (1). Daarop laten zij volgen: »Met voldoening mogen de ondergeteekenden diensvolgens constateeren, dat ook te onzent de beteekenis der krijgsgeschiedenis, zoowel voor de legerinrichting als voor de militaire kennis van ons land en van Nederlandsch-Indië in het algemeen, meer en meer wordt gevoeld.»

Na dit alles, voor Nederland en voor Indië in broederlijk verband, geconstateerd te hebben, komt de commissie echter tot het voormelde voorstel, dat alleen van den Minister van Oorlog, dat alleen voor Nederlandsche krijgsgeschiedenis iets vraagt. Hoe gaarne wij van harte warme hulde brengen aan de afdeling der Akademie en aan hare rapporteurs voor het goede, dat zij het Nederlandsche leger schenken willen, de uitsluiting van Indië in de clause is ons niet begrijpelijk, na de beschouwingen, welke de kolonie, even goed als het vaderland golden. Er *wordt* voor Indië minder gedaan dan voor Nederland, terwijl er voor Indië meer te doen is dan voor Nederland; hetgeen voor Indië gedaan kan worden, heeft meer waarde dan hetgeen voor Nederland gevraagd wordt, en toch acht men het ook nu weer niet noodig voor Indië te vragen, wat voor Nederland met aandrang verzocht wordt.

Wat kan de reden dier inconsequentie wezen? Gebrek aan belangstelling? Stellig niet, want de afdeling »letterkunde» telt leden wier belangstelling in koloniale geschiedenis bekend is, en zij juicht — ook in haar rapport — luide toe, wat voor Indië gedaan wordt, terwijl het onbekende of moeilijk-bereikbare, wetenschappelijke mannen en vooral historie-ontdekkers, juist in het bijzonder aantrekt. Ligt zij misschien in de opdracht aan de Heeren MULLER en BLOK gedaan, welke bewoordingen hunne taak tot Nederland

(1) Dit boek van Kapitein Louw is, volgens berichten in de dagbladen, verschenen. Bovendien is eene geschiedenis der Indische oorlogen in de XIXde eeuw voor de pers gereed, welke o. a. eenige krijgsvrictingen beschrijven zal, die tot heden nog niet in eenig werk opgenomen waren. Welke verdiensten deze studien ook mogen hebben, zij geven geenszins wat een stelselmatig onderzoek der archieven beoogt.

bepaald kan hebben? Wij kunnen dit niet weten, wijl die opdracht in eene buitengewone (besloten) vergadering gegeven werd en de Verslagen haar niet mededeelen. In dat geval zijn wij dien Heeren dank verschuldigd voor de aandacht, welke zij, buiten hunne opdracht, aan de Indische *literatuur* hebben geschonken, maar dan blijft de vraag toch gebillijk: waarom sloot *die opdracht* de Indische krijgsgeschiedenis uit? De reden moet ook nu, evenals in 1858, gelegen zijn, in de vrees het onbereikbare te vragen. En deze nu heeft o. i. minder recht van bestaan voor Indië dan voor Nederland. Wij zullen trachten dit aan te toonen; mochten daarnaast redenen gelden, welke wij over het hoofd hebben gezien, dan zullen wij het op hoogen prijs stellen deze te mogen vernemen; wellicht zijn ze uit den weg te ruimen.

Voor een goed onderzoek is het zwaartepunt gelegen in geschikt personeel. Het komt niet alleen op onderzoeken, maar op oordeelkundig werken aan. Van de bouwstoffen is het meerendeel ongeschikt om zooals zij daar liggen te worden uitgegeven; zij moeten eerst *geschift* worden door een deskundige, die den regel verstaat van GOETHE: Das Grosse schätzt er gross, das Kleine klein (1). De waarborg moet bestaan:

1°. dat de met het onderzoek belaste officieren *de wetenschappelijke vorming* bezitten, *zonder* welke een vruchtbaar historisch onderzoek ondenkbaar is, of althans zeker niet hooger staat dan dilettantische arbeid; *aanleg voor historische studie moet dus door eene methodische voorbereiding voor geschiedkundig onderzoek ontwikkeld zijn*;

2°. dat de aangestelde officieren *geregeld* werkzaam zullen blijven (2).

Personeel met lust en ijver bezielt en behoorlijk onderlegd, dat is, naast de financieële quaestie, die bij elke onderneming den eersten stap dwarsboomt, *de* op te lossen moeilijkheid. En juist dat personeel heeft het Indische leger in grooter aantal beschikbaar dan elk ander. Honderde gepensioneerden slenteren nietsdoend, naar arbeid verlangend, rond. Gepensionneerd voor den Indischen dienst te velde is geenszins hetzelfde als ongeschikt voor degelijk werk. Velen zijn door lichamelijk letsel op jeugdigen leeftijd afgekeurd, anderen bleken niet tegen het tropische klimaat bestand, maar zijn in hun geboorteland gezond en welvarend, niet weinigen ook verlieten het leger na 20 jaren dienst, circa 40 jaren oud, omdat hun levenslust op een Indischen buitenpost niet genoeg voedsel vond, of omdat hunne vrouw niet tegen het klimaat kon, enz. Niet allen zullen genegen of geschikt zijn voor den arbeid der historische archievenstudie, maar onder de velen zullen verscheidene ambitieuzen wezen, die gaarne een werkring vinden, welke verband houdt met en voortbouwt op de vroeger door studie en practijk verworven kennis. Hebben zij de taak eenmaal op zich genomen, dan belet niets hun ze goed ten einde te brengen, hun eigenbelang spoort daartoe zelfs aan. De

(1) Zie rapport van 1858, van de Heeren BOSSCHA en BAKHUIZEN VAN DEN BRINK.

(2) Zie rapport van 1894, van de Heeren MULLER en BLOK.

Nederlandsche actief-dienende officieren daarentegen, welke zich aan de archiefstudie wijden, treden uit de practijk welke hen vormen moet; zij wagen veel om weinig te winnen.

Het spreekt vanzelf, dat de arbeid gesalarieerd moet worden en het salaris rekening moet houden met het weinig opwekkende van archiefwroetingen. Noch uit louter genoegen, noch om de eer alleen zullen zich velen aanmelden voor een dor, stelselmatig werk, want dit zal het bijeenzoeken van bouwstoffen, het afschrijven en het nazien der afschriften zeker zijn, zooals de commissie van 1858 dan ook terecht aantee kent. Het genoegen begint eerst bij het redigeeren, het toelichten, het maken van gevolgtrekkingen, kortom bij dat werk, waarin de schrijver zichzelf geeft. Dat gedeelte nu zal, als regel, niet tot den werkkring der archiefdoorzoekers behooren, maar op een bureau van den generalen staf verricht worden.

Hieruit blijkt reeds, dat het geheel in twee onderafdeelingen gesplitst zal moeten worden, evenals zulks in andere legers gebeurt, waar de historie der oorlogen stelselmatig doorwrocht wordt. De afdeeling, *met de redactie belast*, ontvangt de verzamelde, uitgelezen documenten en verwerkt deze tot het boek, dat de wereld ingezonden wordt. Bij deze afdeeling worden alleen stafofficieren, of officieren, die voor dien arbeid bijzondere geschiktheid getoond hebben, werkzaam gesteld, zij zullen o. i. minstens den rang van kapitein moeten hebben. Met den arbeid *in de archieven* kunnen ook, — ja, wij zouden haast zeggen, zullen bij voorkeur — luitenants belast worden; hij blijve als regel beperkt tot gepensionneerden.

Ieder, die voor de historische onderzoekingen in aanmerking wenscht te komen, moet, de colleges van een Hoogleeraar in de geschiedenis — het onderzoek in archieven behandelende — aan een onzer Universiteiten (1) met voldoende uitkomst gevolgd hebben. Die eisch zal niemand afschrikken, die in ernst een gesalarieerd ambt wil verwerven, dat zijn pensioen aanzienlijk verhoogt.

Hebben wij ons pleidooi gewonnen? Is de meening, dat zich daartegen »onoverkomelijke bezwaren» verheffen, overwonnen? Zoo ja, wie wil dan het initiatief nemen, om de Indische krijgsgeschiedenis te verrijken met de vele gegevens, welke thans nog in stof bedolven, anders wellicht, ja hoogst waarschijnlijk, der vergetelheid prijs gegeven zijn?

Zou de afdeeling voor »letterkunde» der Koninklijke Akademie van Wetenschappen het denkbeeld van haar, ook door het leger zoo hooggeacht en diep betreurd medelid, Generaal W. J. KNOOP, nogmaals ten harte willen nemen om het nu, in zijn vollen omvang, d. i., ook voor de Indische krijgsgeschiedenis, tot zijn recht te doen komen?!

G. NYPELS.

(1) Zie rapport van 1894 van de Heeren MULLER en BLOK. Later zou daarin wellicht aan de Hoogere Krijgsschool een cursus gegeven kunnen worden.

Een protest-woord tegen de organisatie onzer militaire administratie.

(Vervolg van N°. 9, bladz. 545 van den vorigen jaargang.)

Het is ons onbekend of het bovenaangehaalde opstel aanleiding heeft gegeven tot de bespreking van »de organisatie der militaire administratie bij de landmacht» in de Tweede Kamer der Staten-Generaal, bij de behandeling van de oorlogsbegroting voor het jaar 1894. Onwaarschijnlijk komt het ons echter niet voor, dat bedoeld opstel tot die bespreking heeft bijgedragen en enkele kamerleden, in hetgeen wij ten vorige jare over de zaak in quaestie schreven, mede aanleiding vonden om met den toenmaligen Minister van Oorlog daarover van gedachten te wisselen (zie Verslag der Handelingen van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, gedurende het zittingjaar 1893—1894, bladz. 603 en volgende).

De Heer DE RAS bepleit in zijne rede de noodzakelijkheid eener reorganisatie van het korps kwartiermeesters en beveelt ten zeerste den maatregel aan, de controle der inwendige administratie aan de intendanten te ontnemen.

Nadat het geachte lid heeft aangetoond, hoe wij weldra voor de promotie van gewezen infanterie-officieren tot den hoofdofficiersrang bij de intendance staan, zooals toen juist voor 't eerst voorgekomen was, zegt spreker:

»Nu beweer ik pertinent, dat de opleiding der infanterie-officieren er niet op is ingericht om controle uit te oefenen over, in het vak van administratie, vergrijsde kapitein- of majoor-kwartiermeesters.»

»De Minister weet heel goed wat ik bedoel. En als mij op mijne vraag, waarom de controle op de inwendige administratie niet aan de intendance wordt ontnomen, mocht worden geantwoord: *omdat anders de intendanten geen werk hebben*, dan zoude ik zulk een antwoord zeer bedroevend vinden.

»De intendant moet niet anders zijn dan legerverpleger; legerverpleging en comptabiliteit gaan niet samen, de opleiding is er niet naar. *Wanneer men het toezicht op die comptabiliteit aan de intendance laat, vrees ik dat men later daarover ernstig berouw zal hebben.*»

De Heer SERET sloot zich in hoofdzaak bij het betoog van den geachten afgevaardigde voor Maastricht aan en drong er mede op aan de legerverpleging en comptabiliteit te scheiden.

Daar eerstgenoemde spreker verklaarde: *zich geheel te kunnen vereenigen* met den inhoud van het door ons gevoerd pleidooi in het hierboven aangehaald *protest-woord*, en de geachte afgevaardigde voor Gorinchem insgelijks zijn adhaesie daaraan schonk, maken wij van deze gelegenheid gebruik om aan beide afgevaardigden, mede oud-kameraden uit het leger, onzen welgemeenden dank te betuigen voor den reeds in dezen ondervonden steun en wenden we ons nogmaals tot hen om de belangen der kwartiermeesters voor het tegenwoordige of voor de naaste toekomst bij de behandeling van Hoofdstuk VIII der Staatsbegroting, *zoo noodig*, dringend aan te bevelen.

Zoo noodig, omdat we ons vleien, dat de tegenwoordige Minister van Oorlog wellicht geneigd is op eigen initiatief de gewenschte verbeteringen in de organisatie der militaire administratie tot stand te brengen.

Voor het geval die reorganisatie nog niet aan de orde mocht wezen, veroorloven we ons nog eenige motieven aan te voeren, die naar onze meening mogen gelden om de noodzakelijkheid van de verlangde wijzigingen in onze organisatie aan te toonen.

Men moet in aanmerking nemen dat een intendant, al is hij uit het korps kwartiermeesters benoemd, naar onze meening bepaald de noodige kennis mist om de controle van de inwendige korpsadministratie, enz., naar behooren te verrichten, wanneer hij die kennis alleen put uit zijne gepresteerde administratieve diensten als bataljons- of afdeulings-kwartiermeester en niet reeds verscheidene jaren met goed gevolg, onder zijn onmiddellijken chef, aan het hoofd eener hoofdadministratie heeft gestaan.

Zoals uit het medegedeelde in de Tweede Kamer is af te leiden, geeft het ter zijde staan van den intendant in de afdeelingen of bij de divisien ook geen voldoende gelegenheid aan den kapitein-intendant om op de hoogte van die onontbeerlijke administratieve kennis te geraken, wat meer zegt, wij deelen volkomen het gevoelen van den afgevaardigde voor Maastricht, waar hij zegt: »Wanneer men het toezicht op die comptabiliteit toch aan de intendance laat, vrees ik dat men later daarover ernstig berouw zal hebben.»

Geen enkel luitenant-kwartiermeester zal beweren als secretaris eener hoofdadministratie op de hoogte van zijn zaak te wezen, wanneer hij, slechts uitgerust met eenvoudige reglementaire en theoretische kennis, tot die verantwoordelijke betrekking wordt geroepen, integendeel al dadelijk behoefte gevoelen aan eenige jaren practijk.

Nu betoogt een geacht kamerlid, gewezen intendant — als zoodanig zelf herkomstig van de Krijgsschool — voorheen officier der infanterie, met betrekking tot de vereischte kennis der comptabiliteit: »legerverpleging en comptabiliteit gaan niet samen, de opleiding is er niet naar.»

Wellicht beantwoordt deze tegenwoordig, langs de *Hoogere Krijgsschool*, meer aan dit doel, ofschoon de kapitein-intendant leeraar aan die inrichting — aan wien volgens punt *h* en *i* van de regeling van het onderwijs

aan de Hoogere Krijgsschool (*Recueil Militair* 1891, bladz. 348—349) het onderwijs in de legeradministratie ook in verband met de wetten des Rijks, alsmede de dienst der militaire administratie in tijden van vrede en van oorlog, is toevertrouwd —, na het volgen van den intendantecursus, uit de infanterie-gelederen werd benoemd en dus *zekere* waarborgen in dit opzicht niet bestaan. Zooveel is echter zeker, dat, afgaande op een oud-intendant, die met succes de studiën aan de Krijgsschool had gevolgd, aan de vroegere krijgsschool het radicaal voor hoofdadministrateur bij een korps en diensten-gevolge de kennis voor de nauwgezette controle daarop, niet verkregen werd.

Wanneer men nu een blik in het jongst verleden slaat en ziet welke treurige gevallen van *ontrouw in de administratie* zich vooral in het laatste jaar hebben voorgedaan, welke zool niet geheel vóórkomen dan toch zooveel vroeger ontdekt hadden kunnen worden, en als men nagaat dat bij de bestaande bepalingen korpscommandanten en officieren commissarissen, tot den raad behorende, uit een financieel oogpunt beschouwd, daarvan op zoo beklagenswaardige wijze het slachtoffer zijn geworden, dan vermeenen wij, dat alles in het werk moet worden gesteld, om in het bestaande wijziging te brengen, en achten wij het niet verantwoord, dat bedoelde hoofdofficieren en commissarissen maar steeds kunnen worden vervolgd en voor gelden aansprakelijk gesteld, die wel is waar ontbreken, maar waarvan de fraude, zelfs na één of meer verificatiën van den intendant, niet was ontdekt.

Diezelfde verhouding mag niet blijven bestaan en bij het benoemen van inspecteurs of controleurs van administratie — op de waarneming van welke betrekking de kwartiermeesters in de eerste plaats aanspraak hebben, en waarbij het leger in 4 of 5 *districten van administratie* verdeeld, in elk waarvan de dirigeerend officier van administratie (inspecteur of controleur) naar een bepaald voorschrift de controle op de korpsadministratie uitoefent, de kassen opneemt en na accoordbevinding de verantwoordelijkheid daarvan draagt — zoude men aanvankelijk en onder nadere verbetering een groote schrede voorwaarts doen in het belang van het leger in het algemeen, in het belang van recht en billijkheid tegenover korpscommandanten en raadsleden, maar tevens in het belang van de kwartiermeesters, wier aanspraken op billijke promotie en voor wat de majoor-kwartiermeesters betreft, op een gepasten werkkring in hun dienstvak, bijna geheel aan de tegenwoordige organisatie der afdeeling »intendance» werd opgeofferd.

Hoewel naar onze meening daarbij op de uitgaven ten behoeve van de intendanten aanmerkelijk kan worden bezuinigd, zoo willen we hier de wijze, waarop zulks zoude kunnen geschieden, nog niet in detail bespreken, maar alleen verwijzen naar de organisatie van onzen geneeskundigen dienst, waarbij voor *reserve-officieren* van gezondheid een som van f 13.000 op de begrooting van oorlog voorkomt, waarmede wij bij mobilisatie of in tijden van oorlog direct over 40 militair-artsen kunnen beschikken, om daarmede de aandacht

te vestigen op het in het leven roepen van *reserve-intendanten*, die, met geringe toelagen, na opleiding daartoe aan den intendancecursus bij de Hoogere Krijgsschool, uit alle wapens en dienstvakken van het leger zouden kunnen worden getrokken.

Bij zeer prijzenswaardige bezuiniging op de lasten, waarmede 's Rijks-schatkist wordt bezwaard, kunnen wij ons niet voorstellen, dat de meerderheid der Tweede Kamer de benoodigde gelden voor een geringe vermeerdering van uitgaven, ten behoeve van eene reorganisatie onzer militaire administratie, zoude weigeren, wanneer, voorgelicht door bevoegde beoordeelaars in dat hooge college, overtuigend bleek, dat die meerdere uitgaven ter verkrijging van het beoogde doel noodzakelijk waren.

Wij verwijzen naar ons bovenaangehaald *Protest-woord* om, zoowel met den inhoud daarvan als met het hier daarop geleverd vervolg, bij vernieuwing de billijkheid, ja, het recht aan te toonen, om in een dienstvak als de militaire administratie, waarin het geldelijk beheer toch aan alle verder in het belang van het leger te nemen maatregelen moet voorafgaan, de ambtenaren — in dezen de kwartiermeesters met dat beheer speciaal belast — in hun eigen hoofden te doen voorzien, terwijl wij het ten uitvoer leggen dezer beschouwingen eerbiedig aan Zijne Excellentie den Minister van Oorlog aanbevelen.

J. H. H. VOGEL,

Majoor-Kwartiermeester b/d Kon. Milit. Academie.

Breda, October 1894.

BOEKAANKONDIGINGEN.

Nederlandsch-Indisch leger. Pionier- en versterkingskunst tegen den inlandschen vijand, ten dienste van het militair onderwijs en van de officieren der infanterie, cavalerie en artillerie, door K. VAN DER MAATEN, 1ste Luitenant der Infanterie, Leeraar aan den Hoofdcursus te Kampen. Hoofdzakelijk bewerkt naar het Handboek voor den technischen dienst van het korps genietroepen van het Nederlandsch-Indische leger, door P. J. SEIBERT, Majoer van den Generalen Staf. Haarlem, de Erven LOOSJES. Prijs f 4,50.

Het korps genietroepen in Nederlandsch-Indië bezit in het werk van den thans gepensionneerden Kolonel titulair SEIBERT een uitstekend handboek, dat door volledigheid en zorgvuldige bewerking uitmunt en dan ook bij de oefeningen van dat korps geheel wordt gevolgd. Tot leerboek voor aanstaande officieren is dat werk echter niet geschikt en, zooals de titel aanduidt, ook nimmer bestemd geweest; evenmin is het wegens de behandeling van een aantal onderwerpen, die uitsluitend tot het gebied van den genie-officier behooren, als een doelmatig practisch handboek voor de officieren der andere wapens te beschouwen. De Heer VAN DER MAATEN, die als leeraar aan den Hoofdcursus met het onderwijs in de pionier- en versterkingskunst is belast, heeft getracht het werk van SEIBERT om te werken tot een leercursus, waaraan hij bij zijn onderwijs dringend behoefte gevoelde; tevens is het zijn streven geweest zijn werk geschikt te maken tot handboek voor officieren, die niet tot het wapen der genie behooren. Dat de Schrijver een nuttige taak heeft gekozen, zal wel niet worden tegengesproken. De waarde van een goed leerboek bij het onderwijs wordt algemeen erkend; even zeker is het, dat de Indische officier, onverschillig van welk wapen, voor zijn dienst te velde behoefte heeft aan meer uitgebreide kennis van de pionier- en versterkingskunst dan hem bij zijn eerste opleiding kan worden meegedeeld, en dat een degelijk en volledig handboek hem dus niet anders dan welkom kan zijn.

Maar tevens is het een zeer moeilijke taak, die de Schrijver zich heeft opgelegd: een werk samen te stellen, dat voldoet aan deze twee verschillende bestemmingen, welke ieder hare bijzondere eischen meebrengen. Wij zullen straks nagaan in hoeverre de Schrijver in dit opzicht is geslaagd, doch vooraf een beknopt overzicht geven van den inhoud.

Het werk is in twee gedeelten gesplitst. Het eerste bevat de Pionierkunst en is verdeeld in de hoofdstukken: Pioniergereedschappen, Grondstoffen, Bevestigingen en verbindingen, Legering van troepen, Het maken en verbeteren van

wegen, Middelen om wateren over te gaan, Telegrafische gemeenschap, Het vernielen en onbruikbaar maken van gemeenschappen. Dit gedeelte van het werk is bijna geheel naar dat van SEIBERT gevolgd, waarbij de Schrijver echter onderwerpen, welke alleen voor den genie-officier van belang zijn, achterwege liet of slechts zeer beknopt besprak. In het algemeen heeft de Schrijver, naar mijne meening, een oordeelkundige keuze gedaan uit den inhoud van SEIBERT's werk. Enkele onderwerpen zijn bijgevoegd, die in SEIBERT niet voorkomen, zooals bijv. de heliograaf, die — naar ik meen — wel niet officieel als sein-toestel bij het Indisch leger is ingevoerd, maar toch in Atjeh, tusschen Oleh-leh en Poeloe Bras, met succes is gebruikt en voor het tropisch klimaat in vele opzichten een doelmatig toestel is. De Schrijver had m. i. nog enkele andere zaken kunnen opnemen, die SEIBERT niet bespreekt; zoo bijv. de nieuwere hulpmiddelen tot het verkrijgen van kiemvrij water, die in sommige vormen ook voor gebruik te velde geschikt zijn; waar de Schrijver de spoorwegen tamelijk uitvoerig behandelt, had ook een enkel woord aan den geheel ijzeren bovenbouw kunnen zijn gewijd, die o. a. bij den Staatsspoorweg op Sumatra is toegepast; de badkamers voor sierammen ingericht, zooals die te velde en bij tijdelijke versterkingen met eenvoudige hulpmiddelen kunnen worden gemaakt, en de leksteen worden wel genoemd, maar niet nader toegelicht; voor leerlingen, die nog niet in Indië zijn geweest, ware dat niet overbodig; de ijzeren kookfornuizen, waarvan de Schrijver alleen meedeelt, dat zij bij tijdelijke versterkingen gebruikt worden, had ik ten behoeve van leerlingen, die de Indische troepenkeuken nog nimmer betreden hebben, gaarne beschreven gezien.

Het tweede gedeelte van het boek bevat de Versterkingskunst en wel uitsluitend de versterkingen tegen den inlandschen vijand. Die tegen den Europeeschen vijand komen in het werk niet voor, daar de Schrijver zich — blijkens zijn Voorbericht — over de behoorlijke behandeling daarvan minder bevoegd oordeelde. Sommigen zullen waarschijnlijk hierin een leemte zien; ook ik geloof, dat de Schrijver beter had gedaan, als hij met wat minder bescheidenheid, doch met den ernst en de degelijkheid, die zijn geheelen arbeid kenmerken, ook dit onderwerp had aangedurfd. Intusschen zal men het eenmaal door hem ingenomen standpunt moeten eerbiedigen en ik voeg er bij, dat dit, naar mijn gevoelen, aan de waarde van hetgeen de Schrijver ons aanbiedt, weinig afbreuk doet. Want de versterkingskunst tegen den inlandschen vijand heeft een zoo geheel bijzonder karakter, dat zij — behoudens enkele algemeene fortificatorische beginselen — met de Europeesche versterkingskunst bijna geen verband houdt en zeer wel als op zichzelfstaand onderwerp kan worden behandeld.

Bij deze behandeling heeft de Schrijver zich — meer dan in het eerste gedeelte van zijn boek — losgemaakt van het werk van SEIBERT, zoowel wat de indeeling en wijze van behandeling, als wat den inhoud betreft. Na eerst de tactische, hygiënische en technische vereischten dezer versterkingen te hebben uiteengezet, worden achtereenvolgens de vluchtige, tijdelijke en permanente (eigenlijke semi-permanente) versterkingen besproken; van de laatste soort behandelt de Schrijver hoofdzakelijk de in 1886 vastgestelde normaal-ontwerpen.

Tot besluit van dit overzicht zij nog meegedeeld, dat het werk 72 net uitgevoerde platen bevat, die op enkele uitzonderingen na aan SEIBERT zijn ontleend, en dat de tekst is voorzien van aantekeningen uit de Indische krijgsgeschiedenis, betreffende toepassingen der verschillende pionierwerkzaamheden.

Thans de vraag stellende, of de Heer VAN DER MAATEN er in geslaagd is, zijn werk aan de hierboven bedoelde tweeledige bestemming te doen beantwoorden, hoop ik aan den zeer gunstigen indruk, dien het boek maakt, geen afbreuk te doen door het gevoelen uit te spreken, dat het karakter van »Handboek" de verhand heeft verkregen. Als zoodanig geloof ik het werk zonder voorbehoud te mogen aanbevelen en mag men den Schrijver de verdienste niet ontzeggen, het werk van SEIBERT met veel oordeel en zaakkennis tot een handboek voor officieren der infanterie, cavalerie en artillerie te hebben omgewerkt en aangevuld. Een type van een leerboek is het werk van den Heer VAN DER MAATEN in mijn oog niet. Wel heeft de Schrijver bij de samenstelling rekening gehouden met de leerplannen van de inrichtingen van militair onderwijs tot opleiding van officieren voor het Indische leger; wel heeft hij, meer dan in SEIBERT het geval is, door verklaringen en toelichtingen de beschrijvingen verduidelijkt; maar waar men zuiver en alleen een leerboek wenscht, daar dient — bij groote beperking van den inhoud — de wijze van behandeling meer ontwikkelend en verklarend dan opsommend en beschrijvend te zijn; daar zal aan de uiteenzetting van hoofdbeginselen meer waarde moeten worden gehecht dan aan het aantal der beschreven constructiën en toepassingen.

Dat daarom het werk van den Heer VAN DER MAATEN niet met vrucht bij het militair onderwijs zou kunnen worden gebezigd, wil ik volstrekt niet beweren. Ik geloof integendeel, dat het ook hiervoor zeer nuttig zal kunnen zijn, mits het met oordeel gebruikt worde. De leeraar zal zich de moeite moeten geven den leerling in het, voor geheele behandeling te uitgebreide werk den weg te wijzen, de leerstof te schiften van de, voor latere studie bestemde gedeelten en vooral door mondelinge toelichtingen en verklaringen de hoofdbeginselen en het verband tusschen het »hoe" en »waarom" te doen uitkomen. De leerling is dan genoodzaakt bij de voordracht niet alleen te luisteren, maar ook korte aantekeningen te maken, wat ik als een voorwaarde voor vruchtbaar onderwijs beschouw. Zoo opgevat — wat natuurlijk eenige meerdere inspanning van den leeraar vordert dan wanneer deze eenvoudig een leerboek heeft te volgen — schaaft de groote uitgebreidheid van het werk niet en is het aan den anderen kant een belangrijk voordeel, dat de leerling bij zijne benoeming tot officier een degelijk handboek meekrijgt, dat wat meer bevat dan het op de schoolbanken geleerde lesje en dat hem op zijn verdere loopbaan onschatbare diensten zal kunnen bewijzen.

C. J. SNIJDERS.

Amsterdam, October 1894.

Historique des bataillons de tirailleurs francs en Belgique par
ALPHONSE CUVELIER, Major d'infanterie. Bruxelles. Imprimerie GUSTAVE DEPREZ. Editeur, chaussée de Haecht, 88.
1894.

Had de krijgsgeschiedenis niet reeds overtuigend bewezen, dat alleen geoefende krijgers in den oorlog bruikbaar zijn, de Majoor CUVELIER heeft door zijn arbeid, omtrent het optreden der Belgische vrijwilligers in de dagen van 1831, daarvan opnieuw de bewijzen geleverd. Bij decreet van 8 April 1831 werd besloten tot

de oprichting van een bataljon vrijwilligers in elk der zuidelijke provinciën, ten getale van 10. De Schrijver schetst ons in details de vorming dezer troepenafdeelingen zoomede hun kortstondig en treurig optreden. Met nadruk wijst hij er op, hoe de vrijwilligers meerendeels behoorden tot de lagere volksklasse der groote steden, terwijl zij voor een goed deel zelf hun meerderen aanwezen; van zulke troepen konden geen diensten worden verwacht, en van hen wordt dan ook met de volgende woorden getuigd: »Le decret du 8 Avril, outre les larmes de tant de familles ruinées, coutera à la nation plus d'or qu'il n'en eût fallu pour organiser vingt bataillons de lignes armés et équipés, tant en pertes de matériel, qu'en dilapidation de tout genre.»

Intusschen zegt de Schrijver aan het slot als zijn gevoelen, dat de wijze, waarop in België tot de oprichting der vrijwilligerskorpsen was overgegaan, fouten in zich sluit, die in de toekomst niet behoeven te worden gemaakt. Ongeacht den eerbied, dien wij koesteren voor zijn gevoelen, dat een betere organisatie ook tot betere uitkomsten zou hebben geleid, mag toch naar onze meening niet genoeg worden gewaarschuwd tegen het improviseeren van strijdkrachten in gevaarvolle tijden. Een volk, dat zijn vrijheid lief heeft, wapent zich in vreedestijd! In deze richting blijft, ook voor iedereen de arbeid van den Majoor CUVELIER, de lezing ten volle waardig.

D. V.

CORRESPONDENTIE.

Antwerpen, September 1894.

Mijnheer de Hoofdopsteller!

Mijnheer v. R., schrijver van het verslag over ons werk *Passage des cours d'eau et ponts militaires* schijnt — om zijne bevoegdheid als pontonnier niet in twijfel te doen trekken — zich tevreden gesteld te hebben met vlug eenige bladzijden van het werk te overlezen, of wel hij geeft blijken, hetgeen zeer natuurlijk ware, de Fransche taal onvoldoende te verstaan.

Geen misbruik willende maken van uwe welwillendheid, zien wij ons genoodzaakt slechts met enkele regelen te antwoorden en kunnen wij de beweringen van v. R. niet op zoodanige wijze terechtstellen, als zij het verdienen.

Het werk, volgens hem, zou niet passen »à ceux qui désirent s'initier dans la connaissance du service des pontonniers,» omdat »zij het noodige veel beter in eigen werken vinden, alsmede omdat het werk allerlei opgaven en detailzaken van geen algemeen belang bevat.» v. R. zou aan zijn collega's een werkelijken dienst bewezen en hen terzelfder tijd overtuigd hebben, met hun de Nederlandsche boeken aan te wijzen die zij dienen te raadplegen, wel te verstaan, indien hij zelf ze kent. Wat het tweede zindeel betreft, het is te naïef opzichtsens het dubbel doel van het werk.

Waar hij evenwel het nut van het werk onderzoekt »pour ceux qui ont déjà participé au service des pontonniers,» acht v. R. daarentegen wederom, dat het werk

nagenoeg niets geeft aangaande eene methodische, wetenschappelijke beschouwing over de verschillende brugconstructies en hare toepassingen over. . . . , enz.

Wij meenden te droomen toen wij deze en de daaropvolgende regelen lazen. Lees ons werk, waarde collega!

Bovendien merken wij ook nog op, dat wij gezegd hebben »servir de guide à ceux qui y ont déjà participé." Deze woorden, door v. R. weggelaten, hebben ook hunne waarde en beteekenis.

»'t Is," zegt hij voorts, »eene samenvoeging van 'tgeen in reglementen en voorschriften waarschijnlijk veel beter en eenvoudiger gezegd voorkomt." »Waarschijnlijk?" zou v. R. ze nog minder geraadpleegd hebben dan ons werk? dat is overdreven.

Verder verwijt hij ons eenige bladzijden te hebben gewijd aan beginselen en bepalingen, alsook van te kort te zijn geweest bij de verhandeling over het vernielen der bruggen, de tactiek en de strategie. Heeft v. R. dan nooit een »aide-mémoire" geraadpleegd en leest hij de eerste bladzijden der boeken niet? Zouden wij leergangen over versterkingen, tactiek en strategie gegeven moeten hebben? Dan eerst zou v. R., vrijen loop aan zijn critieken gevende, zich gehaast hebben te verklaren, dat men die aanwijzingen elders kon vinden.

En wat nu de historische voorbeelden aangaat, v. R. heeft ongetwijfeld de fabel der huzaren van PICHEGRU maar niet kunnen verkroppen, want hij beweert dat »de voorbeelden voor een goed deel aan de oudheid ontleend zijn." Die verklaring is te zeer gewaagd, en v. R., die stellig niet gaarne leest, weet misschien niet dat de studie van oorlogsfeiten der oudheid en der hedendaagsche tijden onontbeerlijk is.

Op waardige wijze eindigt v. R. zijn puik verslag als volgt: »alles te zamen genomen kunnen wij het boek voor Nederlandsche officieren niet aanbevelen; misschien zijn de toestanden in België eenigszins anders en kan het daar volgens Schrijvers wensch nuttig zijn voor het leger. Gaarne wenschen wij dat met hem mede." Hij beeldt zich dus in, dat zijne Belgische collega's ver ten achter zijn.

Deze veronderstelling, als zij van v. R. uitgaat, kan niet anders dan hen gansch onverschillig laten, doch verdient opgemerkt te worden. Wat ons persoonlijk betreft, wij zullen ons troosten over den indruk bij de lezingen van het verslag van v. R. verwekt, door de openbaarmaking van ons antwoord en door de wijze, waarop onze werken beoordeeld werden door al de militaire en wetenschappelijke tijdschriften.

R. VAN WETEN,
Kapitein bij de Artillerie,
Oud-Luitenant der Veldpontonniers.

Antwoord van den Heer v. R.

Geachte Redactie, met weerzin maak ik van de gelegenheid gebruik, mij welwillend door u aangeboden, een antwoord op het bovenstaande hier neer te schrijven, en zoo kort mogelijk zal ik er mij dan ook van afmaken, ongezind als ik ben ook maar een enkel woord te verspillen naar aanleiding der daarin voorkomende persoonlijke hatelijkheden; trouwens daarvan ontdaan blijft er nog slechts weinig over.

Waarom ik de Nederlandsche boeken niet noemde? Omdat ieder Nederlandsch officier die kent.

Is de beteekenis van dat »droomen" en het »lees ons werk" deze, dat de Schrijver werkelijk meent aan den eisch van methodische, wetenschappelijke behandeling, enz., te hebben voldaan? Welnu, ik laat hem gaarne in die meening, doch deel haar niet.

»Waarschijnlijk" — schreef ik, ja — niet alle reglementen en voorschriften, waaruit de Schrijver misschien heeft geput, zijn door mij gelezen, daarom: »waarschijnlijk;" maar, die ik las gaven het zeker duidelijker — ook in andere talen die ik behalve het Fransch nog machtig ben. Hebben de hoofdstukken over vernieling, tactische en strategische maatregelen met hun vage, onvolledige beschouwingen het karakter van een aide-mémoire, waaraan men als eisch stelt dat het kort, puntsgewijze een overzicht met enkele onmisbare aanwijzingen geeft?

Wat het Belgische officierskorps betreft, dit staat ver boven mijne opinie verheven; ook is een beschuldiging van achterlijkheid, waar ik de toestanden in België misschien eenigszins anders noemde, in mijn critiek niet te lezen. Om echter alle onduidelijkheid ten opzichte van dit punt op te heffen, geef ik gaarne de verzekering, dat ik voor de officieren van dat leger en hunne prestaties op wetenschappelijk gebied de meeste hoogachting gevoel — en dat wel op hechter grondslagen dan op Kapitein VAN WETER's veel en velerlei geschrijf.

Met de meeste hoogachting heb ik de eer te zijn van uwe Redactie de dienstwillige dienaar

v. R.

Naschrift.

Ter wille van de onpartijdigheid plaatsten wij de weerlegging van onzen Belgischen krijgsmakker. Mede gingen wij daartoe over om den Heer v. R., onzen zeer gewaardeerden medewerker, de gelegenheid te bieden, vooral in zake het laatstbedoelde punt — de waardeering van het wetenschappelijk gehalte van het Belgische officierskorps, — alsnog van zijne meening te doen blijken.

Ten slotte stellen wij er prijs op hier voor eens en voor altijd te verklaren, dat voor re- en duplieken over boekbeoordeelingen in het vervolg alleen bij zeer hooge uitzondering plaatsruimte zal worden verleend en zeer zeker niet wanneer, zooals in het wederwoord van den Heer VAN WETTEN, geraaktheid over eene minder gunstige beoordeeling, dan verwacht werd, de aanleiding vormt tot persoonlijke aanvallen, die met de waarde van het ter beoordeeling ingezondene niets te maken hebben en oorzaak kunnen zijn van een onder officieren minder kameraadschappelijken toon.

De Redactie.

Breda, October 1894.